Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

Серло

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 28 ФЕВРАЛЬ, 1987 ШУ. ✶ № 26 (7372). ✶ Мах 3 кеп.

ДИКАГІА БОЛХ БЕ, ДУКХАГІА ПАЙДА БАРГБОЛАШ

СССР профсоюзий XVIII съезде

Керда декхараш кхоачашдара хьалдда, эффективни наькъаш лахарца хьалбиза ба СССР профсоюзий XVIII съезда болх. Цун делегаташ юха а гулбелар 26 феврале Кремлевски съездий Дворецe.

Делегаташеи хьашашеи тІоараш а тохаш тІаийцар новкъостий **П. Н. Демичев, А. П. Бирюкова, А. И. Лукьянов, В. П. Никонов, Г. П. Разумовский.**

Мехка эггара дукхагІа нах чубоагІача общественни организаце дикагІболча викалаша пренешка докладаш ювцаш хьахьокх парте белгалбаьча наькъагІа халкъ тешаме дІадаха раьза хилар. Берригача делегаташа раьза а болаш хьаллоац вай вахара практически эрголонаш яра лаьрххІа йоаржаь программа, съезде М. С. Горбачева ший къамаьле белгалдаьха цу лоархІамеча гІулакха профсоюзий хьалхарча аргІанара декхараш.

Цига къамаьлаш деча профсоюзни органий балха цІенхаштта, самокритични анализ а еш вай обществе эрголонаш елга сихдара, из кердача дикача боарам тІа даккхара де дезарех дийцар. Цу дешашта хетаьяр шоай выступленеш Армянски ССР, Гарни яхача юртарча участкови больница керттерча лора **К. В. Хачатряна,** шахматех дунен чемпион волча **Г. К. Каспарова,** «Промтовары» яхача ульяновски объединене продавеца **В. А. Кирилловас.**

Профсоюзаш къахьегама коллективашка хьалха латта техника, прогрессивни технологи юкъехкувлача, продукце дикал эргаяккхара, бийдал, материалаш, доагор кходара тІехьа къовсам лоаттабеча, технологически, планови дисциплина лораеча хьинарегІа новкъостал де декхарийла я. Цунах дийцар шоай выступленешка делегаташа — «Камчатрыбпром» производственни объединене судоводителa **Е. И. Басова,** Тюменски областерча Комсомольски леспромхоза. хьу кийчъю йоккхъаьча бригада кулгалхочо **П. В. Попова,** кхычар.

Тахан къаьстта ира латт кхетама болх эргабаккхара, дисциплина чІоагІъяра, организованность лакхъяра, бебашха ца хетташ тесса гІулакх леладара, корта бохабу малараш мелара, алкоголизм ла йиш йоацаш хилара дешаш. Цу дешашта теркам тІаэзар шоай выступленешка СССР Іилмай Академе вице-президента, ца малара тІехьа къовсам лоаттабеча Ерригсоюзни ший лоІамегІча общества председатела **Ю. А. Овчинникова,** Казахски республикански профсоюзий совета председатела **Э. Жакселекова,** тІемеи къахьегамеи ветераний Ерригсоюзни совета председатела **К. Т. Мазурова,** кхыча ораторашa.

Ира, саготах дола дешаш хьалхашка оттадир шоай выступленешка металлургически промышленноста болхлой профсоюза ЦК председатела **И. И. Костюкова,** ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара **В. И. Мироненкос,** профтехобразованена йолча СССР Госкомитета председатела **А. П. Думачева,** кхыча ораторашa.

Профсоюзаша социалистически яхьа эргалонашта йоккха динамизм яла, пайда хьалургболаш из е, халкъа тахан хьалхашка латтача декхаращца максимально гарга йоалае йоагІа. Из белгалдаьккхар шоай выступленешка Азербайджански республикански профсоюзий совета председатела **Л. Х. Расулова,** Пермски областерча «Ф. Э. Дзержинске цІерагІа Машзавод» яхача производственни объединене бригадира **Г. П. Трапезникова,** Латвийски республикански профсоюзий совета председатела **А. К. Зитманиса,** иштта кхычар.

Съездага моаршал хьттар мехка профессионально - технически училищай дешархоша.

Беррига делегаташ раьза а болаш тІаийцар «СССР профессиональни союзий XVIII съездо дунен тІарча къахьегамхошкеи профсоюзашкеи даь Кхайкарал».

Съездага моаршал хьттар Франце къахьегама Всеобще конфедераце генеральни секретара **А. Кразюке,** Испане болхлой комиссе профсоюзни конфедераце генеральни секретара **Х. Камачо,** Ерригиндийски профсоюзий конгресса генеральни секретара **И. Гупта,** итальянски къахьегама Всеобщи конфедераце генеральни секретара **А. Пиццинатос,** болгарски профсоюзий Центральни совета председатела **П. Дюлгерова,** Румыне профсоюзий всеобщи объединене Центральни совета председатела **М. Д. Добреска,** арабски профсоюзий Дунен халкъашта юкъерча конфедерапе генеральни секретара **А. Джеллуда,** африкански профсоюзий цхьоагІон Организаце генеральни секретара **Х. Сунмона.**

Съезда трибуна тІара доазол арахьарча хьаьшаша 1990 шера ЦхьоалагІча мае къахьегамхой дерригача боламий Дерригдунен форум гулъе аьнна предложени елар.

27 феврале съездо ший болх дІахобихьар.

(ТАСС).

КПСС ЦК Политбюро

КПСС ЦК Политбюрос бийца а бийцар мога а бир новкъоста М. С. Горбачева ше Латвийски Эстонски союзни республикашка ваьхарахи партийни активацен къахьегамхошцеи вІашагІкхетарахи, царца къамаьлаш хиларахи йолча итогех баь хоам.

Къахьегама коллективашка, юкхьанцарча партийни организацешка вІаши хетараш дІа-юха дувцар болхлошца, колхозхошца, инженерно-технически болхлошца, творчески интеллигенце викалашцеи студенташцеи эргалоний актуальни дешаех даь къамаьлаш лоархІаме да КПСС ЦК январски (1987 ш.) Пленума соцамаш кхоачашдара, цу республикашка материально - технически, культурни, духовни потенциалах бизза пайда эцара.

Экономически социальни вахаре, социалистически демократи дегІайоалаяра, партийни органий лоархІами моттиги, масала цар районний звеной, дешаех йола принципиальни установкаш эргалонаш яра партийни организацейи къахьегама коллективайи балха тІа йоагІаш йола практически моттиг дІалоацаш хила декхарийла я.

М. С. Горбачева аьннар теркал а деш, белгалдаьхад партийнии, пачхаьалкхени, боахамийи организацеша динза даргдоаца гІулакхаш КПСС XXVII съезда соцамаш кхоачашдара болх сихбара, коммунисташ, беррига къахьегамхой 1987 шера планови заданеш кхоачашъе оарцагІбахара.

ЙоагІ-йоагІача пачхаьалкхени боахамеи органашта тІадиллад промышленносте керттера производственни фондаш кердаяхара, бахача наха эша товараш дукхагІеи дикагІеи арахецара, социальни сфера дегІайоалаяра, Латвийски Эстонски ССР предприятеш материально-технически Іалашъелга тоадара дешаш дувца а уж чакхдаха а.

Политбюрос дийцар Сийдахь - йоккхача Октябрьски Социалистически революце 70 шу дузача денна кийчо ярах дола дош. Цу дешах йолча КПСС ЦК постановлене тІа белгалдоаккх, Октябра 70 шу дизар — из дерригача советски халкъа доккха цІей да, социализма даьхача исторически толамашка хьажар да. Цунца цхьана, из дІабихьача наькъа итогаши урокаши цигара юхахьажа кхетае еза, дунен тІа хула хувцамаш, хІанзарча, из дегІаяра этапе, советски обществана хьалхашка латтача кердача декхарий доазув а да.

Юбилейна еча кийчоно коммунистий, парте боацарий, кагирхой, берригача мехка къахьегамхой къахьегамен политически активность лакхъяра гІо дергдолаш политически, организационни, идеологически гІулакхаш белгалдаьд. Белгалдаьккхад Октябрьски революце толамаши советски общества вахара масса оагІорахьара таханара хувцамаши шоайла органически бувзам болаш хилар дІагойтилга лоархІаме долга, къаьстта терко тІаяхийтай бакъдолчуни реализман позице тІара пропаганда яиза ярг ца хилара, майрра кхоачамбоацараш гучадахара, уж дІадаха лоаттабеча къовсаме къахьегамхой оарцагІбахара, социализм эргаяьккха тоаяра чІоагІа болх бара, КПСС программни уйлаш кхоачашъяра. Сийлахь - йоккхача Октябрьски Социалистически революце 70 шу дузаш хиларца КПСС ЦК советски халкъага даь кхайкарал могадаьд, из кепайоазон тІа даргда.

КПСС ЦК-и СССР Министрий Советои постановлени тІаийцай колхозни рынкай болх тоабара. Цу тІа лаьрхІад, цар материальни база дикка чІоагІъе, цига юрта боахама продукци дукхагІа хьатІаоза а йохка а, цул совгІа кхыйола мероприятеш чакхъяха а лаьрхІад наха дикагІа снабжени ергйолаш, базар тІара маьхаш лохдара экономически Іоткъам лоаттабергболаш. Бакъахьа лаьрхІа тІаийцад колхозни рынкаш СССР торговле министерстваи Союзни республикай жилищно - коммунальни боахама министерствайи карара потребительски коопераце организацей кара йохийтилга. Колхозни рынкашта кулгалдара, цар балха хьалаш Іалашдара, материально - технически база дегІайоалаяра потребительски коопераце организацешца цхьана, беррига бехктоккхам тІабиллаб союзни автономни республикай Министрий Советашта, халкъий депутатий моттигашкарча Советий исполкомашта.

КПСС ЦК Политбюрос иштта къоастадир КПСС, Советски пачхаьалкхен чурча политикаи арахьарa-политически гІулакхех цхьадола дешаш.

ЭРГАЛОНАШ ЯР—ХАЛКЪА КЕРТТЕРА ГІУЛАКХ

СССР профсоюзий XVIII съезде М. С. ГОРБАЧЕВА даь къамаьл

Деза новкъостий съезда делегаташ!

КПСС Центральни Комитета цІерагІа аз моаршал лу шун съездага а шуца цхьана Советски мехка берригача къахьегамхошка а. (ТІоараш тох).

Нийсса шу хьалха, 25-гІча феврале укхаза, съездий Кремлевски Дворецe, ший болх дІаболабир КПСС XXVII съездо. Из яр вай Даьхен кхелашта, социализма кхоаненна гола тоха съезд. Цо шерра а кхерам боацаш а керда общество хьаеча Іоаьлча практикана анализ йир, мехка социально-экономически дегІаахар сихдара, машареи гуманизмеи идеалаш бахьан къовсам лоаттабара нах оарцагІбоаха никъ кийчбир.

Бутт хьалха парте ЦК январски Пленум хилар, цо тоъал чІоагІа кІоаргдир этта хьал вай кхетадар, партеи халкъеи политически балха ерригача фронте эргалонаш яра декхараш шоаш ма дарра белгалдаьхар, общественни вахара демократизаци яра шерра йийлла концепци кийчйир, революционни хувцамаш юхакъувлаш мел дар дІадаккхара процесс бокхача низаца дІахьалхашкахьа теттар.

Цхьа кІира совгІа ха хьалха Кремле «Ядерни доацача дунен тІехьарча, адамле, дийна йисара тІехьарча» форуме дакъа лоацаш барашца вІашагІкхетар хилар.

Шоана ма харра цу авторитетни а дуккхачар дакъа лоацаш хиннача а аудиторена хьалхашка дІайовзийтар Советски пачхаьалкхен арахьарполитически стратеге политически нравственни кІийленаш, адамлен эггара йоккхагІйолча проблемаех, массарел хьалха царех керттера яр — мишта лорадергда лаьттан тІара вахар а йолаш — цунна хетар.

Цу событешка белгалйоал вай дахача ханара тІатеІІа йола ритм — доккхий гІулакхаш дІадоладаьча, маьхалений керда мах баьча, сатувсалга чІоагІдаьча, общественно дегІадоаладеча, кердачои къаьначои машар хургбоацаш къовсам лоаттабеча ханара. Из хала а, цхьабакъда, наьха безам тІаозаш а ха я, воай низах тешам болийта, граждански денал ондадалара, наьха патриотически хьисапе сатем ца хилара ха.

Тхо теш — вай хинарча чулоацамца хьалбиза хургба шун съезда практически болх, цо тІаэцаргйола решенеш. (ТІоараш тох).

Шу — сел йоккха ха яц. Цхьабакъда, цун общественни хьалдизарга диллача дІадахача шеро Іалаьмате дукха хІама чулоац. Цу цхьан ханна тахан вай кхетаду: эггара хьалхара когаш мара даьхадац вай.

Керттердар, долче, эггара халагІдар а — хьаде дезаш да. ХІанзалца вай керттерча даькъе эргалонаш яра кийчо еш дар: кийчйора цун стратегически, белгалдоахар керттера наькъаш, гучадоахар новкъарле ер, тоаде дезар. Белгалйоахар дІадоладала деза моттигаш.

ХІанз эргалонаш яр практически дІадоаржаде деза. ДІадоладенна 1987 шу дукхача даькъе къоастам беш хургда, хІана аьлча тахан ше ма ярра эргалонаш яра кхел къасташ я. дегІаахар сихдара лард йоллаш я.

Эргалонаш яр, ЦК январски Пленуме белгал ма даккхара, хІанз идея яц, бокъонца долаш дар да. Из дуккха нах юкъеозаш йоагІа, долче, болх бу, социализмана, вай общество кердаяккхара къахьег.

Вай-м яьссача моттиге чакхдаккхац воай гІулакх, яьссача моттиге-м цхьаккха корта бола хІама хьа а дулургдац. Вайга-м долаш да доккхал де, коггІортолга е бокъо лур. йолаш да вай массарел тІех оттаю сийлахь-йоккха маьхаленаш.

Вайна тІехьашка — вай мехкарча а дунен тІарча а гІулакхий болар чІоагІа хийца, адамлен кхелашка йовргйоаца лар йита сийлахь-йоккха революци.

Вайна тІехьашка — вахаро оттаяь проблемаш ленински хьисапе къестаеча цахаддаш пайда эца беза йоккха, тайп - тайпара, хІанз а бухе кхаччалца кхетаянза йола практике социализм чакхъяккхара опыт.

Вайна тІехьашка — вай сийлахь - боккхача мехка дерригача халкъий энергецеи талантацеи хьаккелла, дукхаза алсамъяьккха йоккха экономически, Іилма - технически, интеллектуальни потенциал.

Новкъостий, вай хьабенаб боккха никъ, хала а турпалера а никъ. Цхьабакъда, ерригача халонашта юкъе гІолла вай чакхъяьккхай халкъа революционни дух, социализмахи цун лакхагІйолча нийсхонахи тешар.

Вай низ кхаьчаб, дерригнех чакхдаьннад, дерригнел котдаьннад. Вай вІаштІехьдаьннад адамашта ца дайннача тайпара дахчан нохаргареи багагареи космосага кхача, цхьанна хІаманца нийсъе йиш йоаца Іалаьмате доккхача карагІдаьннарий дегагІоз йовза.

Советски наьха деррига ноахалаш кхотаду къахьегамен юккъерча хьал-тарон граждански йоакхо яреи бохаргбоаца бувзам, вай патриотизм, къахьегама курал, болхлой энтузиазм, Октябра сийлахь - доккха гІулакхаш воаш дакъа а лоацаш чакхдаларах йола сийдола уйла — уж ца хилча цун маІан кхеталургдоацача вай строя Іалаьмате доккха карагІдаьннараш.

Духхьал къахьегаш вола саг, эггара хьалхарча даькъе революцен традицешта тешаме йола болхлой класс, таханарча хувцамашка вай дІадуга керттера низ а хинна дІаэттав. Къахьегам безар массахана хиннай вай халкъа лакхагІйола нравственни маьхале, хІаьта говзал массахана а, цІаккха хувца ца луш, сага дикагІйолча оамалех хиннай.

Тахан а болаш ба вай царца нийсдала мегаргдола, царгара болх бе Іомадала деза бокъонца бола мастераш, уж ба — Гвоздев Владимир Матвеевич — Кемеровски областа «Южкузбассуголь» объединене «Распадская» яхача шахта бригадир, Щербакова Нина Николаевна — «Трехгорная мануфактура» яхача Московски хлопчатобумажни комбината ткачиха, Саар Вяйно Александрович — «Таллинстрой» треста бригадир, Ханова Разифа Сахиловна — Башкирски АССР Карл Маркса цІерагІча колхоза доярка, Колесников Валерий Макарович — Кузнецки металлургически комбината прокатни стана оператор, Размятов Евгений Петрович — Петропавловск-Камчатски торгови порта комплексни бригада бригадир, Бабина Лидия Трофимовна — Одесски областа «Прогресс» яхача дулх даккхара предприяте шурийтоварни ферма заведующи санна бола нах.

Уж а кхы эзараш а цІераш йовзийтай вай хано — революционно дегІаахар сихдара хано. Цу тайпарча наьх эргалонаш яра стахановцаш аьннад халкъо. Сога хьаттача, нийса а аьннад. Уж-м вайцига массанахьа, дуккхача къахьегама коллективашка болаш ба.

Эшаш да-кх къамаьлашцеи телача дешашцеи доацаш, новаторски, догцІенача къахьегамца обществе хувцамаши эргалонаши яра къовсам лоаттабераш ди тІехьа дукхагІа хилар.

Бакъда, вай массанена а ловш дар дикалгахьа дола хувцамаш ма хулла сихагІа хилар. Парте оттадаьча доккхийча де лерхІараша, дукхагІа хулаш доагІача экономикерча, социальни политически сфererча хувцамаша «хьежамий революци» ала йиш йолчунга дигар вай. Духанешта лов цох сихха социальни материальни хьахулар го. Из аз ях дукха ха йоацаш Латвеи Эстонеи къахьегамхошца хинна вІашагІкхетараш дагадоагІаш а.

Гуччахьа дувцаргда вай, новкъостий. Сухал б а р а и деррига вай вахар тоаделга лакхдараи алхха цхьа никъ ба — эффективнии лакхарапроизводительность йолеи къахьегам. ДІаекъачеи юхаекъачеи цхьаккха а механизмаша шоаш шоашкара хІама хьадергдац.

Бакъда, дукха да вай кердадаккха дезаш халкъа боахама кулгалдара системе, социальни, политически, идеологически сферашка. Из болх, шоана ховчча тайпара, дІахьош ба, хьоргболаш а ба дІахо йодача хана. Цхьабакъда, бІарччача къахьегама этикана чІоагІа тІатаІа деза.

Центральни Комитета январски Пленуме духхьал дІааьннадар мехка латтача гІулакхий хьалех парти, цун кулгалду органаш бехктокхаме йолга. Цхьабакъда, хетаргахьа из цун гІулакха цхьа оагІув мара яц; боккхача лоархІаме яле а. Цхьаькха а йолаш я.

Цхьаннена а къайле йолаш дац, дукхабараштa кхоачам хулар, хІаьта цхьабараш тахан а кхоачам беш хьабоагІа — оагаш долчча тайпара, «тесса» болх лелабарах, ше ца даьккха алапи, ца йоагІаш йола преми ийярах, болх тоабара эшар вІаший дІа-юха ца дехар, тІахьожам, бехктокхам ца лелабар.

Кхетаде деза, вай нийса дола материальнии социальнии де дезараш кхоачашдара ха а. низ а, практически гІулакхаш а эшалга.

Эргалонаш — из да хІаране ше-ший балха моттиге деш дар дукхагІа хилийтар: болхлочо, колхознико, гІулакхерча саго, инженера, Іилманхочо, хьехархочо, министра, партийни болхлочо. Гаьнна ишта латтац массанахьа а, масса хана а.

ЦК январски Пленуме дІадахача шера даь позитивни хувцамаш белгалдоахача хана, вай дийцар цар тІа парте политика, эргалонашка бода цун никъ хьахьокхилга советски халкъо чІоагГІа хьаллоацилга. Цхьабакъда, кердача шера юхьо хьахьекхад — экономически дегІаахара хІанз а чІоагІбенна никъ хинабац позитивни сдвигех. ДІадахача шера шоллагІча ах шера денз халонаш тІаувтта йолаелар металлурге, химически, электронни промышленносте. Цхьабакъда, цу деша йоаггІаш йола терко янзар е министерствашка е СССР Госпланон Госснабон а. Цул совгІа цу отраслей дуккхача предприятей болхлой а хьежабац этта гІулакх ший ханнахьа тоаде.

Январа итогаша хьахьекхар: Центре а моттигашка а дуккхабараш эсала кийчбеннаб боахама доалдара предприятеши объединенеши массанахьа а кердача методашка увттача хана царгара доаггІар чІоагГІа дІадехара болча балха.

ХІанз гІулакх тоалуш латт, цхьабакъда, сов шортига тоалу. Парте Центральни Комитет тешаш я хІанзара бехктокхамера ха, сухалбара гІулакха лаьрхІа планаш толамца кхоачашъяра лоархІам болхлой классо, берригача къахьегамхоша кхетамца тІаэцаргхиларах, экономика дегІайоагІалга лакхлургхиларах.

Тахан вай дага да обществера хьалаш овлан тІара хувца, хІана аьлча вай кхоачам беш дац хьалха хинна вахар, хьалха баь болх. Цхьабакъда, вайчох гІулакх хургдац, нагахьа санна инерце низаш, юхатеттар цІендаь вай доха ца дойя, хІана аьлча уж кхераме да мохк цхьан метте лоаттабараи тхьовсабараи, хІаьта из гІулакх кхераме да общество цхьан метте соцаяра, из социально мукхъяара. Укхаза са цІаьхха а безам бар январски Пленум мишта хилар дувца.

Вай йир а п р е л ь с к и (1985 ш.) Пленум. Бакъдар аьлча, из цІаьхха дагадохар дацар. Мехка гІолла уйла тІаяхар, гулденнар дувца мегар Пленума. Цо критически къоастайир обществерча гІулакхий положени, ший дош аьлар сухалбара концепци вІашагІйоллара.

Апрельски Пленума идеяш парте, халкъо мишта тІаийцай бІаргадайча, вай тийшар нийсача новкъа долхалгах.

Апрельски Пленумал тІехьагІа, июнь бетта, вай гулйир Іилма - технически прогресса гІулакхаш къоастадара йола йоккха совещани, вІашагІъехкар машиностроении кхы цхьайолча халкъа боахама отраслейи лоархІамера программаш, боахама механизм кердаяккхара дола наькъаш чІоагІдир, цар цхьана экономика отраслей вІаший бувзамаш долча группашта а кулгалдергдолаш.

Цу дерригнеша а никъ биллар апрельски Пленумага хьежжа XXVII съезда концепци вІашагІйолла. Из шоана йовзаш я, новкъостий.

Съездал тІехьагІа декхар эттар мохк социально - экономически дегІабара болча сухала стратегически никъ практически гІулакхаш кхоачашдергдолаш тІаберзабара.

Хьалха а, шоана ховчча тайпара, кІезига даьдац дика соцамаш, цхьабакъда, уж каст-каста дусар кхоачаш ца деш.

КПСС Центральни Комитета кхетадора, нагахьа санна общественни вахар хувца вай ца долалойя, партера, обществера ерригa атмосфера тоа ца йойя сухал хургбоацилга. Цу ханна хьалхашка эттар эргалоний теори кийчъергйолаши кердача этапах йола кадрови политика къоастаергйолаши йола ЦК Пленум кийчъяра декхар. Иштта яр январски Пленум яра керттера уйла.

Хала хиннадар из кийчъяра гІулакх. Кхоачам ба, Пленум елга оаха кхозза тІехьадаьккхар аьлча, хІана аьлча из хьаелла йиш йолаш яцар цига дувцаргдола дешаш бокъонца къоаста а даь мара. Апрелал хьалха хиннача гІулакхий кІоаргга анализ е езаш яр, цар урокаш ха дезар, хІаьта керттерадар — эргалонаш сиха яраи ца совцийтараи де дезачун предложенеш ялар дар. Нагахьа санна вай цу Пленуме кхоачамбоацараши халонаши белгал а яьха Іийнадаларе, эргалонаш яра конкретни предложенеш еннаецаре, из санна йолча Пленумах кІезига пайда баргбар.

Вай декхарийла дар массанена а дагадоаллача керттерча хаттара жоп дала: мишта е еза эргалонаш юхаяргйоацаш, фу де деза гІалаташ юха а хургдоацаш. ЦК Политбюро ера цхьан уйлан тІа: эргалонаш яр соцаргда, нагахьа санна цун юкъе — экономика сфере, социальни сфере, политика сфере, духовни сфере, кулгалдара сфере — керттерадар кхоачашдер — халкъ ца хуле. Эргалонаш елга юхадаргдоацаш, хьалха хиннараш юха хургдоацаш юха а халкъа тІахьожама карадерзаде деза деррига а. ХІаьта уж декхараш кхоачашдара цаІ мара никъ бац — советски обществана шерра демократизаци елга.

Январски Пленум хиллалца массане а цхьан деша сагото йора: юхасоцаргъйий-хьогІ из процесс.

Январски Пленумо обществера тешам чІоагІбир эргалонаша юхабаргбоаца никъ тІаэцаш латташ хиларца. ХІаьта цо чІоагГІа хьинар айдаьд дуккхача тайп-тайпара хьал долча бахача наьха позице. КІезига бацар зем боахараш а хьежараш а. ХІанз уж хьинаре болх бечар разрядага бовлаш латт. Цхьабакъда из процесс атта, гІалаташ доацаш дІайодац.

Фуд укхаза бахьан? ХІанзалца вай социально-экономически дегІакхувлара концепцеш вІашагІйохкача боарам тІа дар — апрельски Пленум, XXVII съезд, июньски Пленум. Цхьабакъда, хІанз эргалонаш яра процесс идеяшкара кІоаргга практике яхай, хІаьта цига гучадаьлар из дуккхача хьашташка кхоачаш хилар: цкъа-дале, — госприемкага гІолла, шозлагІа-дале,—ше-шийга дІадахар меттаоттадарга, ше-шийна финансировани ярга гІолла, кхозлагІ-дале, — харжарга гІолла, диазлагІ-дале, — тІахьожамга, гласностага, критикага, иштта кхыдарашка гІолла.

Укхаза цхьаккха а дагадоацаш хинна хІама дац. Эргалонаш яра процессо общества вахара ерригa керда сфераш чулоац, ерригача социальни группай хьашташта йоагІаш я. ХІаьта бокъонца революционни хувцамашта доагІаш ма хилара эргалонаша цхьабарий дог айду керда низ а луш, цхьацца бараш шоай фу де деза а ца ховш бохабий хьовзабу, кхоалагІчар дего тІаэцац хулаш латта хувцамаш. Уж дего тІаэцац къаьстта, тесса болх бе, бебашха ца хеташ хІама хьаде Іемараша, сагота боацараша, инертни бараша, инициатива йоацараша. Иштта из дего тІаэцац хІанзалца коллектива, къахьегамхошта хетар талмаста а лоархІаш предприяте, районе, городе, лабораторе ший хІама долаш санна доал даьчар. Вай законаши морала нормаши лоархІа а ца лоархІаш къоалдараи шийна хІама дараи шоашта товр де мукъа битара хьалах пайда ийбераш а ца бувцаш. Уж я эргалоний духьаленаш, практически гІулакхашка мекъа хилар, юстара а ваьнна фу хул хьажа гІертар хьадолалу моттигаш.

ЦІаьхха а аргда аз: укхаза ма дарра аьлча цхьаккха а дац дагадоацаш хинна. Вешта цецвала мегаргвар нагахьа санна эргалонашта берригаш а раьза хилча — бакъбараш а, харцбараш а, къахьегамхой а, лодыраш а, хьинаре, принципиальни бола нах а, харцбаьнна болхлой а. Цунах хила тарлора вай политика юкъе уйла дІа ца кхоачаш хІама дисад, цхьа хІама нийса даьдац, моллагІа дале а цхьа гІалат да аьнна. Цхьабакъда укхаза я ца лаьрхІача яргйоаца политически нюанс. Аз хьоабар шоашта болча пайдана эргалонашта духьала бараш. Цхьабакъда момента къаьстта драматизм латт цун оппоненташта юкъе шоашта болча пайдана а боацаш, бакъбола, бакъда къаьнарча хетараштa карабаха, общества хьалхашка эттача проблемай ирал а критичность а кхета ца еш бола нах хиларах. Вай уж тешабеш Іоткъам лоаттабе, воаш лаьцача гІулакхах нийса хиларца, эргалоний толамах уж тешабеш.

Вай декхар да, цу тайпарча наха шоай бокъонца дола хьашташ кхетаде, юкъарча мугІаре шоай моттиг хьалаха новкъостал дар.

Долче, хІанз эргалонаш яр массанега кхоачаш да: Политбюро членашка, ЦК секретарашка, правительства членашка, болхлошка, колхозхошка, интеллигенцега. Ерригача обществага кхоач. Массане а хІаране а хьашташ юкъедолх. ХІаьта укхаза са дагадоха безам ба класса укх минотера хьашташи цун овлангара хьашташи къестаде ховш хила веза яха ленински указани.

Бакъда тахан эргалонаш укх минотера хьашташта йоагІаш хилар. Цхьабакъда из къахьегамхой овлангара дуккха ханарча хьашташта йоагІаш а я. Цу тайпара кхетам вайна эшаш ба. Из принципиальни лоархІам болаш ба.

Из — чІоагІа лоархІаме положени.

Эргалонаша социализма потенциал хьагучаяккха, общество кердача рубежашка яккха, ерригача сферашка вахар кердача дикалга кхоачаделга Іалашде: экономически, социальни, духовни, социализм чІоагІъе еза. Из аз хьалха ма аллара къахьегамхой овлангара хьашташта доагІаш да. ХІаьта, нагахьа санна цо кІезиг-дукха вайна новкъарле йой, цига деррига а сих а ца луш къоастаде, ситуаце объективно мах бе, гучаювлача проблемай ирал дІайоаккхаргйола уж е вожаш практически де дезараш тІаэца деза.

Общества хьалхашка латта декхараш кхоачашдеча эшаш йола политически опыт а теоретически потенциал а я вайга. ЦаІ да къаьгта ховш: эргалоний наькъагІа дІахьалхашка вахаьза варгвоацаш хилар. Нагахьа санна, эргалонаш е вІаштІехь ца доале ерригача общества, хІара советски сага цох хьахулаш дола зулам цІенхаштта доккхагІа да.

Вай херж никъ нийса ба. Вай социализмана юстара а ца доалаш, эргалонаш а еш, социалистически строя потенциал хьаеллаш да. Демократегахьа букъ а ца берзабеш, къахьегамхой хьашташ кхоачаш а деш, демократи шеръеш да.

ТІаккха из деррига а дита деза вай? Эргалонаш а ца еш Іе деза вай цхьаболча наха уж наькъа тІа е кердача хьисапе уйла е, болх бе, баха уж оттабу, яхаш? Иштта хуле-м из политика а яц, цу наьха хьашташта, амбицешта гІулакх делга да. КПСС ЦК-ас а правительствос а из дергдац. Укхаза цох шоана, шун съезда, шуга гІолла берригача мехкарча къахьегамхошта тешам бала безам ба са. (ТІоараш тох). Тхо тешаш да профсоюзий съезда делегаташта, берригача советски наха иштта хеташ хиларах. Цунах хиларах коггІортолга ю оаха. (ТІоараш тох).

Цхьаькха а аргда аз. ЛеррагІа а тІера ца доалаш а кІоаргъе еза вай социалистически демократизм. Советски халкъа социальни а политически а йоккха опыт я. Мехка хьахиннай йоккха интеллектуальни потенциал. Тахан гІулакх леладеш а шоай баламашта бехктокхам дІатІаэцаш а йола ноахале — социализм йолча хана хьахинна а хьалкхийна а ноахале.

Социализм — къахьегамхой строй. Социалистически пачхаьалкхене хулаш мел дар — из деррига а халкъа гІулакх. Цудухьа гласноста тІехьа да вай. Цох кампани хила йиш яц, из боарам ба. Вай критика, самокритика тІехьа да — вай вахара боарам хила беза цох. Гласность, критика, самокритика санна йола демократе чІоагІа формаш вайна эш общественни вахаре массайолча сферашка радикальни дола хувцамаш дара.

Хьалха хинна гІалаташ ца дувлийтара гаранти я из, хІаьта долче, эргалонаш елга соцарг ца хилара а гаранти я из.

Демократизаци шеръеш хиларца дувзаденна цхьаболчарна хьалхашка укх тайпара хаттар отта йиш я: обществана дезорганизаци ергйий-хьогІ вай, лаьгІлургйий-хьогІ управлени, дисциплина, порядок, бехктокхам хилара дІадехараш лохдергдий - хьогІ? Геттара лоархІаме хаттар да из, вай массане а къаьгга кхетаде деза из дош.

Ше ма дарра аргда аз цох, дІахо демократизаци елга нийса дий-хьогІ аьнна иштта шек бараш, цІенхаштта гІалат бувл, из гІалат боккха политически лоархІам а маІан а долаш да — вай халкъах ца тешар. Гой шоана, демократи духьала йоаккхаргъя обществана дезорганизаци е а дисциплина толхае а, вай строя чІоагІал йохае, аьнна хеташ ба. Цу тайпарча къамаьлаца вай раьза хила йиш яц, аьнна хет сона. (ДІаьхдаь тІоараш тох).

Демократи порядкана духьале еш яц. Иштта ца хиларал совгІа, кхы лакхерча боарамера порядок я из, цун ларде уйла а ца еш дІааьннар дІаэцар а бІаргаш а дІадувшадаь из кхоачашделга а дац, йизза бокъо йолаш, масса долча гІулакхашца общества членаша инициативно дакъа лоацилга да.

Демократи дисциплина духьале еш яц. Из сакхетаме дисциплина а къахьегаш болча наьха организованность а я, цун ларде — бокъона мехка да хилара уйла, коллективизм, берригача гражданий хьаштий а низий а солидарность.

Демократи бехктокхаме хилара духьале еш яц, тІахьожам ца хилари даьр магийтари дац. Советски наха общественни декхар кхета а деш, граждански кхийна хиларах тешаш, общества ше лоаттабу тІахьожам ба из, бокъонаши декхараши цаІаш хилар да.

(ДІахододар 2-ча оагІо тІа).

ЭРГАЛОНАШ ЯР — ХАЛКЪА КЕРТТЕРА ГІУЛАКХ

(Инстедоалар. Доладур 1-ча оагІо тІа).

Демократи кІоаргъелга атта гІулакх дац. Деррига а шаьра дІадодац аьнна цох кхера везац, ораш ца хуле а кІоагаш нийслургда. Цхьабакъда, вай кхийна общество, низбола парти я, социалистически строй латт халкъо хьаллаьцача низболча ларда тІа, вай вахара демократизм хиларо лу цунна низ. Демократи дукхагІа мехула сихагІа дІахьалхашка ухаргда вай эргалонаш яра, социалистически кердадовлара наькъагІа, дукхагІа хургъя порядоки дисциплинеи вай социалистически цІагІа. (ТІоараш тох).

Ма дарра аьлча, тахан дош иштта латт. Е демократизаци е социальни инертности консерватизми. КхоалагІдар укхаза долаш дац, новкъостий.

Аз дукха ха йоаццаш аьннадар демократи вайна эшац нахага дІахьокха, демократех ловза. Демократи вайна эш дукха а хІама вай вахаре хувца, наьха кхоллама, кердача идеяшта, инициативашта шерра никъ хьабеллара.

Новкъостий! Эргалонаша керда перспективаш хьаелл, керда декхараш увттаду советски профсоюзашта хьалхашка.

Цунца дувзаденна профсоюзаша хьалхарча аргІагІа кхоачашде дезараш малагІа декхараш да? Аз кхетадаьчох, шун дискуссе а С. А. Шалаева доклада тІа а керттера дар духхьал из дош да.

Мукъа ба сона а цох сайна хетар ала.

Уж дешаш, уж къоастадара наькъаш цаІ шоллагІчунца дувзаденна да. Царех цаІ — бІарчча хьанийцача обществера профсоюзий моттиг, цар конституционни бокъонаши декхараши, партецара, пачхаьлкхенцара, цун органашцара — министерствашцара ведомствашцара, кхыча общественни организацешцара гІулакхаш. ШоллагІдар — къахьегама коллективашка юкъарчал а доацаш профсоюзаша беш бола болх, массашцара, хоадам болча, дийнача нахацара цар хІара дийнахьа а дукхагІча тайпара а дола бувзамаш.

Мохк бахаш а гІулакхаш леладеш а долча кердача хьалаша, вай къестадеш долча дешаша кердача тайпара уйла яйт профсоюзий общественни вахаре болча лоархІама а.

Эргалонаш еча хьалашка профсоюзий керда гІулакх эггара хьалха хила деза аьнна хет сона экономике долча технократически лостамашта духьалара ший тайпара противовес хилар, ала деза тІеххьарча шерашка уж шерра даьржа хилар, социальни лостамаш хилар Іалашде деза тІаннёча боахама решенешка. Из да, плана социальни разделаш оттаеча хана хьинаре дакъа лоацаш хила еза профсоюзаш, хІаьта эшаш моттиг яле шоай альтернативни предложенеш а тела еза, яхалга.

ДукхагІа аргда аз — бІарчча пачхаьлкхен масштабе профсоюзаш чІоагІа хьожаш хила еза производственни а социальни сфера а дегІаххувлара дешаш къестадеча юкъе юкъ хургйоацаш из, вайна ховш ма хиллара, хьалха хиннад, из бахьан долаш дукха хІама довш хьадоагІа вай, хІанз геттара дукха низ тІабахийта беза из положени тоаяра.

Из болх хьинаре дІаболабе беза вай, новкъостий. Нагахьа санна проблемаш яле законодательно къоастае езаш — укхаза а, оалаш ма хиллара, профсоюзашта никъ бийхка бац.

Цу хьакъехьа йола профсоюзий предложенеш партен пачхаьлкхени кулгалхошка эггара цІенагІча теркамца, хьашт долаш хьаллацарца тІазц. Вешта, аз духхьал дІааргда, тхо хьашт долаш да профсоюзаша хьинарегІа болх барца. Цхьаболча профсоюзни болхлошта новкъа хинна хургъя са критика, хІаьта шоана дагадоагІа хургда Кубане волаш, цхьаболча профсоюзни болхлоша боахама кулгалхошца краковяк яха халхар ду, аз алар. Цу критически замечане маІан оаш кхетадаьд мотт сона: ший чІоагІа позици хила а, къахьегамхой хьашташ лорадара наькъ тІера ца доалаш чакхбаха а беза. (ТІоараш тох).

КІезига пайдане а маьхера а хІама Іомадала мег социализма вежарашка долча мехкий, дунен халкъашта юкъерча профсоюзни организацей балха опыт Іомаярах а.

Укхаза керттерадар — цунах бухсоццаш хьахулар наха а обществана а пайда боалаш хургдола болх вІаштІехьбаккхара лерхІараш да.

Профсоюзни йоакхоний аре — ший деррига хоза хетараш а йоакхонаш а тІехьа сага вахар да. ТІаккха, наьха къахьегама, унахцІенон, быта, салаІара, вахара дешаш къестадеча профессиональни союзаш декхарийла я гІулакх хьинаре, тІатеІІа ухаш, цІенхаштта леладе.

Хьаэцал, оаш, масала, вай эггара нрагІйолча проблемех цаІ — наха чубахача моттигий проблема. Ховш да, парте лоархІамегІдола социальни декхар оттадаьлга гаргтгарча кхаь пятилетке хІара дезал къаьсттача квартираца е индивидуальни цІеношца практически Іалашбе. Вай масса а долча наькъашка гІолла — пачхаьлкхен а къахьегама коллективий наькъагІа а низ алсамбоах. Цул хьалха дІадахача шерачул 5,2 миллион квадратни метр дукхагІа наха чубаха моттигаш хьалъяьй 1986 шера. ХІаьта из — боарам бац.

Хьахулаш йоагІа нагирхой жилищни комплексаш, боахама способагІа чубаха цІенош хьалделга дегІаухаш доагІа. Шоай ахчах цІенош хьалде гІертача къахьегамхошта льготаш яла лерхІ пачхаьлкхено.

Шоана махарра, дІадахача аьхки Гаьнарча Малхбоале хилар со, сай бІаргашта дайра чубахача моттигий хьал цига мел ира дар. Кхы аьргагІа латтац жилищни проблема мехка кхыча регионашка а. Из цІаьхка а бакъдир со Прибалтике вахаро.

Укхаза керттерадар средствех а ца латташ, гІишлон организацей низалех, жилищни гІишлош хьалъелга хиланза яргІйоацача материальни ресурсашца Іалашделгах латт. Укхаза дукхадар де декхарийла я моттигера органаш. Из хІанзле деш а да цхьайолча республикашка, юбласташка, городашкеи районашкеи.

Жилищни проблема къоастаелга халкъа юкъара декхар да, хІаьта, оалаш ма хиллара цунна массавар цхьана «тІаваржа» а веза.

Горьковскии минскии автомобилестроителаша, воскресенски химикаша, куйбышевски металлургаша санна хьинаре гІулакх де деза массайолча къахьегама коллективаша а. Боахама органашца цхьана из халкъа инициатива берригача мехка гІолла шерра дІайоаржае декхарийла я профсоюзаш. Из Іалальмате йоккха таро я, новкъостий, хІаьта наха кхета а ду из декхар сихагІа кхоачашдара укхаза мехка беррига а низ вІашагІтоха безилга.

Теркама юкъмоттиге хьалда вола саг а оттавеш, профсоюзаш тІахьийха я эггара дезагІа долча рузкъан — наьха унахцІенон, эффективни медицински гІулакх дара, къахьегам лорабара, кхерамзлен техника — тІера ца йоалашагІа йоакхо е.

Низ мелбалийта мегаргбац маларца лоаттабеча къовсаме а. Цу къовсамо дукха дика хувцамаш даьд, хІаьта хьалхарча даькъе наьха унахцІенон, вай общественча порядкана доагІаш да из. Амма, укхаза проблемаш кІезига яц.

Вай хІанз а хІара шера долаш да ханна болх булургбоацаш хилар бахьан долаш «добросовестно» балха ха йоаелга. Духхьал промышленносте из хиларо прогулаш, простояш ярах, администраце мукъабовлийтарах балха хьа ца боагІаш бисарах йоаечул 10-зза дукхагІа ха йоаю.

Цу дешайх лоархІаме решенеш кийчъяьй хІанз. Цу доккхача пачхаьлкхен гІулакха юкъе шоай дакъа лахьа деза профсоюзаша. Мехка унахцІено лораелга дІахо тоадара тІаерзаяь соцамий бІарчча комплекс кийчъяьй хІанз.

Цхьаьнха цхьаннех а. Вай дукха дийцад социалистически яхь лелаечарча формализмах, хІаьта хувцамаш лоадам болаш дац. ХІаьта вайна тахан яхь ма эший хьалхарча даькъе, болхлой кхоллам, инициатива, хьакьала, таланта состязательность, организационни искусство дегІайоалаяра, хьалхалатта опыт караерзаяра.

Цхьан шера а доацаш, дувцаш дар де дикала, ресурсосбережени, договорегІа еш йола поставкаш цІенхаштта кхоачашъяра хьокхамаш дикагІа хилийтара тІехьа социалистически яхьа система нийсъе еза ха хьатІазттай. Уж ба эггара хьалха социалистически яхьо ший база цар тІа хьалъе еза кхо кит. Из да шеко йоацаш профсоюзий приоритетни лоархІам бола дакъа. Цу хьакъехьа къаьстта указанеш хиларга хьежа а дезац. Еррига предпосылкаш хьаь я. Уж дешаш къестаде оаш, керттерчун жоп дала дезараш шо да.

Из ишта доландаь, аз хІанзе а аргда — профсоюзаш дІаІемай яхь маярра ца лелаеш, гІулакх моттийта леладарца, лерттІа вола саг кхетаргвоацаш, деррига а кегаденна дола яхьа формаш дукхагІа хилийтарца. Цхьайолча хана хеталу профсоюзий гІонца яхь лелаяра сфере, яхье баьннараш бале а беце, кхесталургйолаш йола цхьа моллагІа «каьхата двигатель чухийцай-хьогІ», аьле. ХІаьта каьхаташ лелаш да.

Яхь юха тІанйга еза лаьттана, цехашка, бригадашка, цул кара хилийта деза нийсен бокъонца долеи декхараш къестаделга, дикагІйола опыт караерзаяр, шоай болх а шоаш а эргабаьнна хувцабалар хьаштдолча къахьегамхой гІулакх а хинна дІаотта еза из.

Лоацца аьлча, оаш йоакхо е езаш дар, новкъостий, Іалальмате дукха да. Обществана лерргагІа демократизаци яра долча хьалашка профсоюзий лоархІам хадданза лакхлургба, экономическии социальнии политика вахаре чакхъяккхара цар бехктокхам дегІабоагІаргба, кхы а чоалханегІеи дукхача тайпарей хургда цар культурнокхетам балара декхараш а.

Тема дІахо а хьош — хІанзарча хьалашка профсоюзий лоархІам миштта хила беза аьлча, ала безам ба са дІахорчох. Эргалоний кхел къестае йиш яц кабинеташка, хІаьта из къоастаергъя къахьегама коллективай практически гІулакхашца. Къахьегама коллектив — эргалоний юкъмоттигера ячейка я, хІаьта бухсоццаш деррига а тийша да цун дог-уйлахи кердача тайпара болх дІабахарахи.

Бокъалдар аьлча, ший коллективе сага реальни гІулакхашта йола проблема я из, долче бІарчча хьанийцача вай обществана а.

Миштта вІаштІехьбаьккхаб цун къахьегам, мел овсаре къахьийгад цо, миштта деннад цунах ахча, мел дувзаденна да шоайла, къахьегамах хьахулари сага хьашташ кхоачашдара боарамы, балха тІарча новкъосташта, смежникашта, кулгалхошеи дерригача боарамех болча царна карарчарнеи юкъера гІулакхаш миштад?

Укхаза цаІ - шоллагІчох тийша хилари чоалхане доацаш хилари къаьгга да: къахьегама коллективашкара гІулакхаш дІададахарга хьежа, иштта дІагІоргда уж ерригача обществе а. Овсаре къахьегилга, лакха дикал йола продукци хулийталга вІаштІехьдаккхa моге — мехка еррига а экономика айлургъя. Коллективашка порядоки организованности хуле — уж хургъя обществе массанахьа а. Коллективерча наха юкъе дика гІулакхаш хьахилийта, морально-психологически климат тоаде вай дерригаш а цхьана Іомалой — иштта тоаенна хургъя мехка еррига общественни атмосфера.

Дерригача халкъага ювцийтара кепатеха проект йола пачхаьлкхен предприятех (объединенех) дола Закон чІоагІа лоархІаш да парте Центральни Комитето. Закона проекта юкъеяхийтай, бокъалдар аьлча, боахама кулгалдара йола керда идеологи. Вай лархІац, тІеххьарча инстанце бакъдар из да аьнна, чакхдаьнна дола документ из да аьнна. Нагахьа санна вай из иштта даьдаларе, хІаьта тІаккха эшаш дацар дерригача халкъага дувцийта из оттаделга а. Вайна хетачох, цу документе йолаш я вай обществе шерра из дувцийтара, дагара мел дараши замечанеши уйла тІаяхийта Іома а даь, пачхаьлкхен предприятех дола дика закон тІаэцийтара йола дика лард.

Из декхарийла да экономика керттерча звенера доалдара хьалаши методаши овлангара денз хувца, предприятей балхаца ювзаенна йола планагІа дІадоладаьри йиза йола хозрасчети, ший лоІамеи бехктокхамеи хилар законодательно чІоагІде, самоуправлене керда формаш законагІа йолаш хилийта.

Иштта цІераш йоахаргья аз принципиальни хьакъе дезарий, из да хьалхара тІъо межотраслевой Іилма-технически комплексаш вІашагІйохкар, производственни доакъошка къахьегамах тела алапи лакхдара керда принципаш юкъейоалаяр, 1500 керттерча предприятешка продукцена пачхаьлкхен приемка ярга довлар, цхьайолча производственни коллективашка шин-кхаь сменагІа болх белга карадерзадар, производства а гІулакхаш дара а сферашка кооперативни формаш шерра дегІахувлар, коллективнии дезален подряд дІа-хьа йоаржаяр. ХІаьта уж санна дараш дІахо а дувца йиш йолаш да.

Гуш ма хиллара шерреи лерраргІеи хулаш да хувцамаш. ХІаьта а кердача хьисапе болх белга духхьал хІанз мара дІадолалуш дац.

Нагахьа санна вай дувцаш дар къахьегама коллектива производственни вахар дале, тІаккха хила тарлуш да, боахама механизме, хозрасчетага ялара, ше-шийна финансировани яра, шийга дІадодар меттаоттадари ше-шийна доалдари эггара керттера хувцамаш укхаза къоастадерг хилар дІайолаяьча эргалонаша.

ХІаьта, новкъостий, уж гІулакхаш бокъонца духхьал тІаккха мара дІадолалургдац лакхера цхьан тайпара шоашта качделла хІама а ца лоархІаш, хІара къахьегама коллективо ший доалахьара, гаргара, цІийх дола гІулакх а лаьрхІа уж тІанйцача мара.

Вахара йола уйла а еш, хьанна эш хозрасчет, хьанна пайдана я из? ЦІена къахьегаш бараштa. Из эшаш я мехка, хІара къахьегама дезала, хІара къахьегача сага.

Хьанна кхераме я хозрасчет? Даьсса хабар дувцачоа, хІана аьлча, цо дувцар кІала кІийле йоацаш хилар цу сахьате гучадоал. Лодыра, халтурщика, хІана аьлча, общества чотагІа, берригача цІенача къахьегамхошта чІоагІа Іаткъа-Іаткъаш наьха хьакъ а дуаш шоашта аьттув леха царна меттахьа тох цо.

Обществе, цу даькъе экономически сфере, иштта хІара советски гражданина вахаре къахьегама коллектив мел лоархІам болаш я хара кердача тайпара уйлае еза вай массане а.

Къахьегама коллективагара дІанккхача хьан низ кхоачаргба хІара сага общественни юхь-сибат бокъонца бІаргаго, юкъера а бІарчча а боацаш, хІаьта хоадамболлаш, маьллара, хІаране цІерагІа бола социльни нийсхон боарам къоастабе?

Массанел а дикагІа хьанна хов тароназ мичахьа кхоачаеннай, хІаьта гучаяханза кхы а дукха резерваш мичахьа я?

Де йиш мел дар цІена кхоачаш мичахьа а хьан а даьд, хІаьта «тесса болх белга» норма а хинна мичахьа дІаэттад?

Бухсоццаш, ший коллективе, ше болх беча моттиге мара ше бокъонца вола да хилара йола ший бокъонаши декхараши дІахайта сага мичахьа могаргда-теш?

Хетаргахьа, тІеххьарча хана опыто хьахьекхар духхьал цхьан тайпара дар: хьинаре вахара позици лаца ца довш хилар бІарччача обществана хинна ца Іеш, хІаьта хІара сага а зене да. ХІаьта из ситуаци, духхьал дІааргда, вайна хувцалургдац хІара саго цу гІулакха тІехьара шийна эшар, шийна бола бехктокхам кхетабалцца йолча хана. Ше да хилар кхета ца дича.

ЛаьрхІа белгалдаккха безам бар са, новкъостий, дІахора гІулакх. ХІанзарча «хозрасчетни» ситуацех къахьегама коллективаши профсоюзаши пачхаьлкхенна низ бола партнераш ба социальни программа кхоачашъяра даькъе.

Сона хетачох, ВЦСПС-а, профсоюзий республикански советий тахан къахьегамхой гІулакхаш тоадара таро я законодательни инициативех шерагІа пайда эцаш, хІаьта эше къахьегама коллективай прерогативаш йохае гІерташ боахамий органаша леладечоа майрагІа духьалъотта а. Мегаргдолаш дац профсоюзашка ца хоатташ производства планаш хувцилга, экономически стимулироване фондера средстваш хьайоахилга, кхыйола нарушенеш елга. Уж тайпа хІамаш ловш хила йиш яц профсоюзаш. Укхаза оаха цар га а доаккхаргда. (ТІоараш тох).

Хьаллаца деза аьнна хет профсоюзашка ца хоатташ алапей хьалашта, къахьегама а салаІара а режима йоагІаш тІанйца решенеш чакх ца йоалийташ совцае, тайп-тайпарча товарий маьхаши наха деча гІулакхий тарифаши оттаеча хьинаре дакъа лаца царна бокъо яларах ВЦСПС-о енна предложени. Иштта, уж декхарийла я нагахьа санна социальни гІулакхашта а гонахьара Іалам лорадара а эшаш йола объекташ хьалъеш латтача предприятей пусковой комплексашта юкъера юха йоахилга тІатеІІа чакхдаккха а.

Цунах лаьца дувцаш, теркал ца йича ялац ер тайпа явлени а: эргалонаш еча, цу даькъе къахьегамхой хьашташ хьаллацар, социальни нийсхон гадаккхар санна долча ший гІулакха а дукха профсоюзаш хІанз а шоллагІча эшелоне юс.

Хьаэцал оаш алапий далара дош. Укх сфере доккхий хувцамаш дІадоладаьд вай. ХІаьта ювцар е кампани а е цкъа дагалаьца чакхйоаккха мероприяти а яц, уравниловка дІаяккхара принципиальни лини я. Новкъостий, из лоархІаме политически декхар да. Къахьегам, духхьал къахьегам мара хила йиш яц сага мах, цун общественни престиж а материальни хьал-таро а тоаяра бустам. Цу тІа хозрасчета, ше-шийна финансировани ярен шийх дІадодар юхаметтаоттадареи хьалашка алапий далар а материальни поощрени яр а дувзаденна да предприяте баьча пайдаца, болх баь хьаьхача средствашца, хІаьта уж нийса дІа-хьа екъийтар къахьегама коллективага кхоачаш да.

Хьадувла, цхьан хІаман уйла е вай: доаггІача тайпара алапи дІадалара политикана хьинаре влияни йой профсоюзаша? Сол дикагІа шоана хов — дукхача предприятешка хІанз а дагабац уравниловках дІакъаста. Администраци сиха яц, хІана аьлча, из гІулакх атта доацандаь производство эргаяккхен къахьегама нормировани яра порядок тоаеп езандаь: дукхагІча даькъе профсоюзни комитет яха безам болаш я цхьаннена халахетар хургдоацача тайпара.

А, новкъостий, из тайпа «эхь хетийлга» дицдалийта дезаш да. Цхьаволчоа вас е езаргъя — лодыра, малара тІехьваьннача, разгильдяйна, из эгІаз ма гІолва, гІулакхашка хьежжа хила деза сий а. Цуна цхьана вай хьалъайвергва — материально а морально а — саг-къахьегамхо, визза вола болхло. Цун хьашташ ма могга лораде декхарийла я профсоюзаш.

Ала деза, шин а кхаь а сменах болх вІаштІехьбаккхара Іалальмате лоархІаме дола гІулакх профсоюзша хІанз а бокъонца хьаллаьцадац, аьнна. Іалальмате чІоагІа эшаш а экономически лоархІаме а гІулакх да из — вайцига духхьал цхьан промышленносте доагІар хьа ца деш, нийсагІа аьлча, боагІача тайпара пайда ца луш латт 100 миллиард сома мах бола керттера производственни фондаш.

Эггара халагІа дар, массехк сменех болх байтара гІулакх предприятешта дукхагІча хана юкъедоаладар чиновникий хьисапе леладар производство вІаштІехьъяккхара а, болхлой юача хІаманца Іалашбара а, городской транспорта болх тоабара а, вахаре Іалальмате чІоагІа лоархІаме йола кхыйола проблемаш къоастаяра а йоакхо ца еш. Цига хьедаьча дешашта юкъе — массанахьа а керттерчарех цаІ яр шин сменах а кхаь сменах а болх вІаштІехьбаккхара проблема. Сахалинера баьнна малхбузен районашка кхаччалца мехка мий-мийннгера баьхкача, Юрмале салоІача къахьегамхоша сона хьалхашка увттадаьраш а уж хаттараш дар. Сенах лаьца дувц наха? Йолаш я отрасла е моттигерча Іаьдало шоашта хьалхашка оттаяь заданеш кхоачашъяра цхьа смена шин сменах екъаш йола предприятеш. Хьалхарча сменах 50 проценто хьег къа, 50 процент — шоллагІча смене а. Хьалхарча сменах оборудованега 50 процент мара болх байтац, шоллагІча смене а — иштта 50 процента мара. Из-м нийсача хІаманца, пачхаьлкхен доккхача гІулакхаца къизал хилар ма дий. Политбюрос хьаллаьца ленинградцаша дагалаьцар ма дий, дикагІйолча, прогрессивни йолча оборудоване тІа шин-кхаь сменагІа болх белга, дукхагІа цунгара доагІар хьадаккхара, къахьегама овсарле лакхъяра, къаьнара оборудовани дІа а яьккха, модернизаци сихъяра никъ хьабеллар.

Цунца цхьана цо таро хулийт предприяти шер ца еш, керда гІишло хьал ца еш, цига дІадахийта дезаш хинна ахча дІадала йиш я наха чубаха цІенош, социально-культурни объекташ хьалъяра. Цу идеяна ларде дижа пачхаьлкхен доккха дика хІама иштта да. ХІаьта укхаза «галочкаш» увттае болабеннаб. ЛоархІаме хІама толхаде. (ТІоараш тох).

Къаьстта укхаза фийла хила еза профсоюзаш. Нагахьа санна духхьал цхьан предприяте мара ший болх эргабоаккхаш беце, ерригача городо ший транспорта, торговле, дешара, деша даха ха йоацача берий учрежденей, наха гІулакх деча сфера дукхача хана денз дІаэтта ший балха ритм хувцаргъяц. Цудухьа кердача тайпара болх бе йолаяла еза город, е дукхагІча даькъе еррига город. Из, сога хьаттача, цхьаккха дискусси ца эшаш нийса хІама да, хІаьта а дукханахьа нийслуш да, хІанз аз аьннача беса городской служба болх хувца а ца а хувцаш предприятешка шин а кхаь а сменах болх байташ моттигаш. Из гІалат да, цхьаннена а эшаш боаца, пачхаьлкхен доккха бехктокхаме гІулакх юхмаччахьа доаккхаш толхадеш бола сухал.

Цунах лаьца, дукха ха йоацаш оаха дІааьннад ЦК-с а правительства а тІанийцача решене тІа, шоана ховш ма хиллара, цу гІулакха лаьрхІа йоккхий мероприятеш белгал а яьй. ФуннагІа-моллагІа дале а, вай довл шоллагІча а, къаьстта кхоалагІча а сменах болх беш волчоа луш дола алапи лакхдарга. Сога хьаттача, из нийса а да.

Боахама шоаш доал делга лакхлуча хьалашка къахьегача коллективаша профсоюзий йолча бокъонех принципиальнегІа а хьинарегІа а пайда эцилга профсоюзни активисташкара хьадехаргда мотт сона. Шун уж йолаш я. Советски профсоюзаш геттара бокхха материальни низ а йоккхий бокъонаш а йолаш я. Из администраце ший соглашенеши договораши кхоачашъяра тІахьожам лоаттабара бокъо а боахама кулгалхой гІулакхашта критика яра бокъо а я, нагахьа санна уж къахьегамхой законагІа долча хьашташта духьала болхе.

Кхетадеш ма дий, профсоюзни болхлошкара хьадехар лакхдеш, цар ма хулла дукхагІа терко е, уж лархІа йоагІилга а хьаллаца езилга а.

Профсоюзни комитеташ хила еза, аргдар аз, доллача хІамана тІехь администрацена товр деш йола партнер а йоацаш бокъонца къахьегамхой хьашташ лерттІа лорадеш. Дукхача предприятешкара къахьегама геттара во хьалаш, ледара медицински гІулакх, во бытовкаш — из деррига ловш хиннай ма дарра аргда вай, новкъостий, профсоюзни организацеш дукхача моттигашка. Из хІанз а каст-каста нийслуш да. Къахьегача сага законагІа йоагІа бокъонаши хьашташи лорадар — из да майрра ший йолча бокъонех пайда эцар, эшача хана духьада воалаш нийса йола решенеш а еш.

Чурча гІулакхех дола къамаьл чакхдоаккхаш са безам ба шоана В. И. Ленина дешаш дагадохийта: «Профсоюзий беррига членаш производствaца хьаштдолаш а уж производство йоккхагІа хулийташ, къахьегама овсарле лакхъеш мара Советски Россена котъяла могаргдоацилга дагалоаттадеш а хилийта гІорта деза вай».

Иштта оттадаьд В. И. Ленина дош 1920 шера, иштта оттаду из вай а тахан, керда революционни хувцамаш хулача хьалашка. (ТІоараш тох).

Болх дикагІа, хьахур дукхагІа хургдолаш бе цІаккха ца хинна таронаш гучаювла ха эттай хІанз. Вай еррига геттара йІаьхий опыт теркал а еш, вай ерригача кІезига йоацача таронех пайда а эцаш дикагІйола кхоане хьинарегІа хьадъе. ХІаьта хьадувла, новкъостий, цу лостамагІа гІулакхаш де вай. (ТІоараш тох).

ХІанз лоацца дувцаргда аз дунен халкъашта юкъерча гІулакхех, хІана аьлча укх тІеххьарча хана цу хьакъехьа, сона хетачогІа, кхоачамболлаш аьннад. Уж дешаш вІалла юкъарчал доацаш дувзаденна да вай чура дегІаухаш хиларца. Уж дукха дувца дезаш хул, хІаьта дунен тІара хьал, шоана ховш ма хиллара, укх тІеххьарча шерашка вІалла цхьалха доацаш хиннад, долаш а дус. Дунен тІа керттера, эггара тІех лоархІаме дар — из фуннагІа даь а вай дІахьалхашка ухилга юхаоза, тІема конфронтаце хьал тІа дусаргдолаш оттаде империализм, реакце низаш гІертилга да.

Ший керттера интернациональни декхар, белгалдаьккхар XXVII съездо, вай партена гу Октябро хьабийллача новкъа мохк толаме дІахо бигарца. Гой, малагІча нийсача бустамца биста беза вай воаш боаккха хІарагІа, гой малагІча уйланца лархІа деза вай хьалхашка увттаду декхараш, хоржа политика — мехка чухь а дунен халкъашта юкъерча арене а.

«Эргалонаш», «гласность» яха дешаш, къаьстта ЦК январски Пленум хинначул тІехьагІа, массанахьа а доазол дехьа тІанйду «прогресси», «машари» яхача дешай ший тайпара йола синонимаш санна.

Кхетадеш ма дий цаІаш — вай союзникаш, доттагІий, демократически уйлаш йола нах — вай общества куц-сибат, вай хІара дийнахьарча вахара стиль ше а атмосфера а хувцалуш дикага дог доахаш, тешаш, доккхий дика хІамаш хургхиларга сатувсаш хьежилга.

Вокхар — политическии идеологическии моастагІаша — цхьа къаьстта ца кхераш боацаш а хІаьта дукхагІча даькъе эгІазбаха а зув уж процессаш.

Бакъда, иштта башхалонаш йоллашехьа, хІаьта а доазол дехьа массанахьа нийса белгалдаьккхар керттера дар: парте ший наькъа кІийлен тІа оттаяь керда уйла — из да шоллагІа эзар шу чакхдоалаш адамашта хьалхашка этта декхараш дикагІча оагІорахьа кхыча тайпара къоастаделга дІадехаш ханага даьча, кхайкарала дола КПСС жоп.

Иштта фундаментальни дола декхараш, ма дарра аьлча, шиъ да — ядерни катастрофах дуне кІалхардаккхари цунга йолча знаней, материальни а духовни а тароний геттара йоккха потенциал сага гІулакх де оттаяри. Бакъда, уж, бокхъала а, геттара йоккхий, тІехьатетта йиш йоацаши айхха вІаши ювзаенни я. Ший дегІаухилга сихдарен эргалонаш ярен стратеги оттаеш, парте гуманистически, марксистско-ленински позицеш тІара царца долча гІулакха хьокхам белар.

Дукхха нах хІалакбергбола герз дІададаккхара, долла хІама чулоаца кхерамзлен система хьаяра тІаерзаяь советски предложенеш къаьстта дика тІанйцар. Царех дукхаяраш хІанзе а «болх беш я», диалогеи переговорийи — шин оагІорахьарча а дукхача оагІонашкахьарча а — предмет а хинна дІаэттай.

Ма дарра аьлча вай гІийртар эргалонаш ярен пачхаьлкхенашта юкъерча гІулакхийн юхь дІайолае, вай ханарча реальни декхарашеи дІадехарашеи ма яххара хургдолча уж даха.

Бакъда, цкъаза иштта йола уйла а хоз: из деррига нийса да, парте арахьара политика чІоагІа хьаллоац оаха, хІаьта дунен тІа-м хьалха а санна сатийна яц, сихдаь герз хьадеш а хьадеш а латт, ядерни кхерам болаш бус, герз дІадаккха безам ца хиларал совгІа, американски империализмо наступательни потенциал лакхъю. ГІулакхий хьал иштта кхетадеш хилар-м нийса да. Бакъда, сона хет, хІаьта а из дизза доацаш.

ХІаа, дунен халкъашта юкъерча аренера хьал кхераме да, ядерни герза доазув оттадара советско-американски переговораш США кулгалхой бехкагІа цхьан метте латташ я, планета тайп-тайпарча районашкара ира конфликташ боккха кхерам болаш я.

ХІаьта а ца лоархІаш дита дагІац кхыдар а. Белгал а даьннад, чІоагІ а деннад дунен халкъашта юкъерча гІулакхий атмосферана шийна чухьара, общественни хетачун хьакъехьара мугІарерча наьха а дукхача пачхаьлкхен деятелий а тахана ра керттерча дешагІа тІемахи машарахи долча дешагІа йола позици хьахаржара гІулакха хьакъехьара доккхий хувцамаш.

Из ма дарра чІоагІдир «Ядерни доацача дуненна тІехьа, адамаш дийна дисара тІехьа» яхаш хиннача московски форумо а. Геттара дукхача мехкий авторитетни Іилманхой, писателий, художникий, музыкантий, бизнесмений, общественнии церковнии эггара дукхагІа викалаш бола собрани хилар цох. ДукхагІбараш социалистически мировоззренена гаьна болча, хІаьта политически социальни кардинальни дешай хьакъехьа консервативни позицеш йолча а наьха собрани. Из а да бакъдар, цул совгІа дукха лоархІам бола бакъдар а. Бакъда, цхьан тешамо вІашагІтехача наьха: дунен халкъашта юкъерча гІулакхашка керда уйла чІоагІйнча мара йиш хургъяц ядерни тІом соцабе, машар бе йиш хиларал совгІа, хиланза барг боацача оттабе а.

Форумах хилар дунен халкъашта юкъерча вахара лоархІаме событи, планета общественни хетачун хьаштий барометр. Цу барометра стрелкаш бІубенна, нийсса машаргахьа дІайийрза я.

Цу лостаме миштта дІагІоргда, уж е вож проблемаш миштта къоастаергъя къийсад, чІоагІа ира а, царцарча гІулакхашка лоархІаме йола башхалонаш хьагучаьлар. Фу дергда, из доагІаш а да: дискусси, критика, уйлаш вІаши йистар — укхаза а ба бакъдолчунга бода эггара тешаме никъ. ХІаьта бакъдар — вешта аьлча катастрофа соцаяра, дийна дисара а адамий хьисапе даха Іомадалара а хиланза даргдоацар — сона ховш долчогІа, Москве вІашагІкхийттача дакъа лоацаш хиннарех цхьанне а къувсаш дацар.

Сона хет, форума итогаша йоах дунен тІа керда, геттара шера, тайп-тайпара, бакъда низ бола болам — адамаш дийна дисара тІехьара болам хьахулаш латт. Из дика, беркате белгало я. Хьаькъалеи беркатеча лоІамеи низаш тІемеи милитаризмаи низел котдаргхиларах бола тешам чубоссабу цо.

Ядерни кхерама духьаларча къовсаме тІехь-тІехьа хьинарегІа хул тайп-тайпарча мехкий профсоюзни организацеш а. Профсоюзни болам хІанзарча дунен тІа боккха низ ба, адамаш дийна дисара тІехьарча болама а эггара лоархІамечарех цхьа дакъа да. Къахьегамхой хьашташ бахьан лоаттабу къовсам машаран герз дІадаккхаран тІехьарча къовсамах дІатохар да адамашта тІаэтта кхерам тІехь-тІехьа нийсагІа, кІоаргагІа наха кхетабеш хилар. Гой цудухьа иштта лоархІаме да профсоюзаш цу къовсама юкъеяхар.

Со гІадваха ва укхаза, шун съезда, тайп-тайпарча мехкаша, цар дунен халкъашта юкъерча объединенеша дукхха болча бахкийтарашкеи викалашкеи моаршал хатта сай йиш хиларагІа. (ТІоараш тох).

Со тешаш ва: машаре ваха, сатийна къахьега хІара сага эггара хьалхара а дІаяккха йиш йоаца а бокъо хиларах. Болхлочун, къахьегамхочун ше санна бараша декъа хІама дац. Цхьаккха пайдаш, дивидендаш тІемо, сихдаь герз хьадаро, яхьац цунна. Машар, цхьана къахьегилга, къахьегам — уж да цун хьал-тароии общества прогрессаи хьалаш. (ТІоараш тох).

Машари мехка кхерамзлеи — дипломатий, политикий йоакхо хинна Іац, машари Даьхен кхерамзлеи вийх хІаране, берригача советски наьха йоакхо я. Из къаьстта белгалдаккха безам бар са, новкъостий. Машар оттабе гІерта веза эггара хьалха хІара дийнахьа ше беча балхаца — заводе, кхай тІа, Іилма институте. Дунен халкъашта юкъерча арене Советски Союза оаз чІоагІагІа а езагІа а екаргья воай декхараш цІагІа вай массане дикагІа, толамегІа кхоачаш ме ду.

Тахан вайна дика а хов, кхета а ду, новкъостий: 70-гІеи 80-гІеи шераш вІашагІкхетача хана реакце низаша йолаяь йоккха атака — экономически, политически, психологически, милитаристски — яр кхыча бахьанца санна вай чурча гІулакхий хьало а хьалхаяьккха. ХІанз, моастагІчун вай тІехьадисарга тийса са цІенхаштта телхача хана, империализмо чІоагІало лувц кхычунца: хувцамаш дара вай планаш кхоачаш ца яйта, царна новкъарле е, уж сопае, цар сихдаь герз хьаделга доха ца дайта гІерт. ХІаьта цудухьа беррига низ тІабахийта дунен халкъашта юкъера кхохкам лоаттабара, хьалха а санна, дерригача зуламийи ираз довреи СССР бахьан долаш даргдола хьалаш дунен тІа лоаттаде гІерт.

ХІаьта из деррига къаьна да, империализм ше а санна. Реакце леладеча цу тайпарча гІулакхашка цхьаккха а хиннадоацари принципиальни кердадари дац. Вай жоп къаьгга а да. Вай да а даьд, тІехьа тІайоагІача хана дерг а да деррига диnза дарг мел доацар воай кхерамзле, воай доттагІийи союзникийи кхерамзле тешшаме Іалашъяра. Вай доазоний чІоагІало мишттай хьажа цхьанне а безам хургбоацаш. Бакъда, вай цхьа гІа а боаккхаргбац кхетамеча, кхоачамболча обороно дІадехарели эшарели тІехдаьнна.

Сихдаь герз хьадарца империализм вайна качдолла гІертар уйла йоацаши автоматически юхадувца оттаргдац вай. Герза доазув оттадаран кІезигдараи, цу процессана тешаме тІахьожам лоаттабелга Іалашдара, дунен халкъашта юкъера вІаши йола кхерамзле чІоагІъяра эша моллагІа тешаме гІа баккхара вай йийлла лоаттаю, тІехьа тІайоагІача хана лоатта а ергъя еррига наІараш. Социалистически кердадар деш беча новкъа боаккха вай хІара керда гІа — из машарен прогрессаи низий котало а я, агрессеи милитаризмаи низаш эшар а да.

Гой иштта, новкъостий, къоастае йиш йоацаш цхьа бІарчча хІама хиле дІаовтт чурча политике вай воашта хьалхашка увттаю проблемаш дунен халкъашта юкъерча арене къоастаянза яргйоацача проблемашца.

ДегІаухилга сихдара, социалистически общество эргаяккхара, ядерни катастрофа ца хилийтара, дунен демилитаризацеи дунен халкъашта юкъера гІулакхаш адамий оамал тІа дахареи декхараш да ЦК январски Пленумо чІоагІбаьчеи конкретизаци яьчеи КПСС XXVII съезда стратегически наькъа юкъмоттиг. (ТІоараш тох).

Мукъаба сона, новкъостий, ше тІанийцача новкъара парти ярг ца хиларах шо тешаде. (ДІаьхдаь тІоараш тох).

Оаш хьаллоацаш хиларца, болхлоша, ахархоша, интеллигенце, дерригача советски халкъо хьаллацарца чІоагІало а лувцаш, из хьадда майрра, цхьан хІамана тІайийрза хургъя, тІехьа тІайоагІача хана цу наькъаца 70 шу хьалха Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце юхь дІайолаяьча новкъа а гІоргъя. (ТІоараш тох).

Съездо толаме болх бар, хІаьта делегаташтеи хьаьшаштеи керда сийлен гІулакхаш карагІдалар, унахцІенеи дог-гІозеи хилар лов сона. (ДІаьхдаь тІоараш тох).

КПСС ОБКОМЕ ХИННА ВІАШАГІКХЕТАР

Укх шера 26 февраде КПСС обкоме Нохч-ГІалгІайчен писателаш КПСС ЦК членаца, парте Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретарацца В. К. Фотеевца вІашагІкхийтта хилар. Цо писателашта дийцар КПСС XXVII съезда, парте ЦК январски (1987 ш.) Пленума мохк социально-экономически дегІаухилга сихдара, вахара-ерригача сферашка эргалонаш ира хьакъехьара решенеш кхоачашъеш хиларца дувзаденна республика къахьегамхошта тахан хьалхашка латтача декхарех, халкъа боахама планаш, къахьегама ресурсех рациональни пайда эцара тІехьатетта йиш йоаца проблемаш кхоачашъеш, тайп-тайпарча негативни явленешца къовсам лоаттабеш, республике бахача наьха культурно-бытовой хьалаш, медицински гІулакх тоадеш, идейно-политически, интернациональни, атеистически кхетам луш даьхача хьалхарча толамехи нийсъеннача халонехи. В. К. Фотеева белгалдаьккхар республика вахаран гІулакхаштеи юкъе писателаша кхы а хьинарегІа дакъа лацанза дарг ца хилар, эггара чІоагІагІа эшаш йолча темаех йоккха говзал йола художественни произведенеш язъянза, хІара творчески болхлочун граждански, партийни позици хьинарегІа хиланза ярг ца хилар.

Литератораша дийцар республикерча литературни гІулакхех, творчески планех, эргалонашъеча, политико-кхетама болх беча, творчески къахьегама проблемах увттаеча юкъе хьинаре дакъа лаца лаьрхІа шоаш хиларах. В. К. Фотеевга цхьадола хаттараш дир, цо дика доашхаш жоп а делар царна.

ВІашагІкхийттача дакъа лаьцар КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретара З. А. Яндиевас.

КПСС ЦК январски (1987 ш.) Пленума решенеш кхоачашъеш

ШИЙ МЕТТЕ ХИЛА ВЕЗА КУЛГАЛХО

Дукха уйлаш керта чу ессар сона КПСС ЦК январски (1987 ш.) Пленуме КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева яь «Эргалонехи парте кадрови политикахи» яха доклад ешаш вагIаш, дагадохийтар са вахаре хинна дукха хIамаш.

Цхьан хIамах дувца лов сона. Дуккхача шерашка школе хьехархо а волаш, болх баьб аз. Сай дешархой Даьхенна, партена, шоай халкъа мутIахьа а болаш, хьалкхебара, дог-уйла цIена йолаш, лаьрхIар тIагIертта кхоачашдеш, харцдолчунца лира къовсам лоаттабеш уж хургхилара низ а хьинар а ца кходеш, йоакхо яьй. Тахан доккхал а деш, ала йиш я — са дукха а ученикаш хIанз халкъа боахама ерригача сферашка къахьегаш ба, шоашкара дика масалаш а гойташ. Бе-башха хетац сона цар кхелаш, вахар мишта хьахиннад, уж фу болх беш ба, царна карагIдийннар фуд, малагIча лакхаленашка кхаьчаб уж, цудухьа даим а айхха бувзамаш а лоаттаду аз царца. Уж шоаш а боагIа каст-каста со волча дагабовла.

Иштта, цкъа со волча вера са ученик хинна цхьа зIамсаг. Совхоза директоралла ше хьожаваь хиларах кхаабаьккхар цо, ше дича бакъахьа долчох соца дагаваьлар. Дег тIара хозахийтар сона цо бена никъ. Школе деша вагIача хана а вар из знанеш кIоаргга йолаш, бакъдолчоа тIаккхувш, харцо ца ловш. ТIера да дIаваьнна хала кхебаьбар цар нанас ворхI бер дола ший дезал, царга дешийтара цхьаккха хIама кходаьдацар. Нанас сатийсар кхоачашдир дезало. Пхенне лакхера дийшар дийшад, хIаьта со волча веначун учени степень а яр.

— МалагIа планаш я хьа, фу де лерхIаш ва, халонех кхера-м кхерац хьо? — аьна хаьттар аз зIамигача сагага. Са дог деладеш, сатедеш дар цо даь къамаьл, де лерхIараш а доккхий дар: боахама материальни база чIоагIъяр, цун рентабельность айяр, йиззача боахама расчетагIа бергболаш цун болх вIаштIехьбаккхар, дог цIена болча наьха кхоллама къахьегам белгалбаккхар, кадраш йоагI-йоагIача, цар хьинарга, де низ дIакхоачачунга хьежжа уж белгал а йоахаш, дIанийсъяр. ХIаьта керттера цо де лерхIарех цаI дар ше ваьха ца Iеш ший тIехье а яха езача юрта хьалаш тоадар, из хозъяр, хица, газаца из Iалашъяр, наха баха дика фусамаш хьалъяр, дукхагIа бераш чуэцаргдолаш берий беш шеръяр, кхы дуккха дар.

Ший къамаьл чакхдоалаш по сога аьлар: «Сай ноахала, тIехьенна хьалхашка майрра дIаотта йиш хургйолаш, царна хьалхашка цIийвала везаргвоацаш болх бе хьожаргва со».

Цхьа шу гаргга ха яьлар цул тIехьагIа. Цхьан сайрийна цун цIен юххе гIолла тIехвоалаш, фу деш, мала деш ва-хьогI керда директор, са хинна ученик, аьнна дагадеха чувахар со из волча. Истола тIа уллар хIанз пийшка чура араьккха цIагIа яь маьхкн вайнахьа традиционни берхIен. Шун тIа баьгIача новкъостех цхьание беташ беш аьлар: «даалаш директора фирменни даар». Уж дIабахачул тIехьагIа директора гIайгIа а еш, Iокадабир ший бала:

— Нагахьа санна хьаьший со волча боагIаргболга хайнадаларе-м аз базар тIара дулх нийца ма хургдарий.

Сайга гIолла хийтар сона — дулх-м совхозни складе даим хулаш ма-дий, бакъда, цу таронах пайда эца ловш вац-кх директор.

Боахаме гIулакхаш мишта лел, балхах лоархIавой хьо, аьнна аз даьча хаттара жоп луш цо дийцар: «Болх-м хала бацар, кIаьдвалар а дош дац, уж-м тоаде йиш йола хIамаш дар, хала дар да кхы хIама. Садакха а садола витац-кх анонимкаша. Iалаьмате дукха ха а низ а дIабоакх уж кхестаяро, лаьрхIа а варгвоацаш дукха я хьанха комиссеш. Яздаьр малав а сендухьа язду а хеттий Iа? Яздераш ба хьалха санна наьха хьакъ а дуаш, шоаш хIама ца деш баха гIертараш. Иштта лела царна аз новкъарле ендаь.

Укх тIеххьарча шерашка Надтеречни районе практика а хинна дIазттад боахама кулгалхой моттигерча нахах уттабелга. Из дикагIа а да, хIана аьлча, царна дикагIа довз моттигера хьалаш, таханарча а кхоанарча а ноахалашта хьалхашкара бехктокхам лаккагIа ба, укхаза къахьегаш ма хиннабий цар дай, даьдай, укхаза баха безаргба цар дезалаш, дезалий бераш.

Таханарча дийнахьа районa дерригача боахамий кулгалхой моттигера нах ба. ГIулакхах бола бехктокхам боккхагIа ба цар, чIоагIагIа лаз царех дог. Иштта ца хилча малагIа патриоташ хургба царех?

«Знаменский» совхоза директоралла вера моттигера зIамсаг Супьянов Рамзан Магомед-Заидович. Хьинар долаш саг вар из, сага фактор даим а хьалхарча плане уттайора цо. Хьинареча, дог цIенача къахьегама морально а материально а поощрени йора, ше а творчески уйла еш кулгалдора коллективана, кIаьдвалар фуд ца ховш къахьегар.

Массанена дIайовзаргйолаш юртарча культура ЦIагIа йора социалистически яхьа итогаш. ТIанк аьле хьалъюзар цу хана зал. Материальни поощрени яра боккъонашка хьежача йоккхий таронаш директорга хинаеце а ший хур дора цо маьхерча совгIаташца хьалхалаттараш белгалбахара. Бакъонца дола цIей а хиле дIаоттайора цо цу тайпара йола хIара мероприяти. Торжественни хьале директора ше, парткома, профкома, комсомола комитета викалаша дIателар комсаш лелерашта маьхера совгIаташ. Цу совгIатий мах боккха хиннабеце а, цхьаң туман гаргга мара боацаш, мах бе йиш йоацаш дар къахьегамхой йовхьамаш тIара гIадбахар — керттера дар гласность а йолаш, дикадар массанена дIахайтар ма дий.

Цу хана школе хими хьехаш вар со. Цкъа ше волча а хьийха лехар дир сога директора, бераша лоархIаш, сий деш. Iа аьнначунга цар ладувгIаш ма вий хьо, ахкан замалахьа дешархой производственни бригада Iа вIашагIйолларе доккха гIо хургдар боахама, аьнна. «Турист» яхаш цIи а йолаш, дешархой бригада вIашагIъеллар оаха школе. Шин бетта болх а баь, цхьан бетта турпоходе даха лаьрхIадар оаха. Бераша чIоагIа хоза а хийтар из гIулакх, болх а тIехдика бир. Оаха даьккха ахча дерригa тхона хьадаларал совгIа хIаранена хьожадир 30 сом премена лаьрхIа ахча а. Сона а делар 50 сом. Иштта шин шера болх бир оаха, Iаьржачен Каспийски фордий йистошка гIаш походаш а йир. Цар гIулакхацарча оамалашка хьежжа наьха, мах бе ховш вар къона директор, царца дувца, цхьа мотт лаха ховш вар. Цудухьа массава раьза а хилар кердача, лакхагIча кулгалдеча балха тIа из хьожаваьча хана.

Совхозе вайтар кхы директор. Цунца а шин шера болх бир тха бригадо, бакъда бераша даьккха ахча тхона хьа па а луш, школана дIахьожадир. Из бахьан долаш Балтийски КIайчен фордашка е лаьрхIа турпоход ца юлуш дисар тхо. ХIанз шоаш дIахьажалаш хьалхарча а шоллагIча а директорех берашта хийттар миштад?

ХIаьта тIеххьара аргда аз тхоай хIанзарча подрядни бригада балхах. Оаха хьалкхею доакъара свеклаши баьцадаараши. Шин шера вIаштта котдийннад тхо Ерригсоюзни социалистически яхье. Бакъда, шозза а тхона йоагIаш хинна 500 сом премии хьаэца ца могаш лел тхо. ХIаьта «Ерригроссийски яхье котваьнначоа» яха вымпел, цхьа дош доаца хIама санна РАПО-ра ший гIулакха воагIача, малав ца ховча цхьан сагаца, хьайтай. Дезача совгIата нравственни хьисап иштта мара тха РАПО кулгалхоша ца лоархIе хьан дог доагIаргда хьинар ца кходеш къахьега, кердача лакхаленашка кхача гIерта. Наха хьийгача кьих доагIар ханнахьа а биззача боараме а доагI-доагIачоа дIадала деза.

Тхога, болхлошка хьттача цу тайпара кулгалхой ба доал деча гIулакха тIа кхачийта мегаргбоацараш.

Х. АХМАДОВ,
Надтеречни района «Братский» совхоза подрядни бригада бригадир.

ЦIагIа къахьегара йолча комбинате вязальщицаш болаш болх беш ба йиккарий ЭльмурзаевгIар Розеи Маликеи. Цар хьаду барзкъаш дакхха хIама доацаш дика хул.

Брак йоацаш болх барах, шоай нормаш хадданза тIехкхоачашъярах дуккхаза а баркалаш кхайкадаьд ЭльмурзаевгIарна

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) ЭльмурзаевгIар Маликен Розан шоай цIагIа болх беш боахк.

Л. АБДУРЗАКОВА сурт.

КАДРАЙ ГОВЗАЛГА ХЬАЖАР

«Кадраша долла хIама кхоачашду» яхаш дар хьалхарча пятилеткашка хинна лозунг .Из боккха лоархIам болаш дар цу хана, хIаьта хIанз а байнабац цун лоархIам. Парте ира оттаду эргалонаш ечеи дегIаухилга сихдечеи хана кадрай дош.

Вахаро хьахьокх дика кийчбенна кулгалхойи шоай гIулакх довзаш а дезаш а специалисташи болча коллективе массаза а толамаш доахаш хилар, хадданза дукхагIа хул массе тайпа продукци, боахама экономически хьал чIоагIа латт.

Кулгалдеча кадрехи керттерча специалистехи шийгарча гIулакха тIа хила воагIар, ца воагIар малав, ший теоретически знанеш лакх хьан ю, хьалха латтар хьа хьан эц а практике юкъе хьан дохьийт а довзара Гудермесски районни агропромышленни объединене аттестаци йир. Цо йиш хулийт кадрех рациональни пайда эца, шийна тIадиллача гIулакха бола бехктокхам лакхбе.

Аттестаци хилале хьалхе а оттаьча программагIа занятеш хилар. Цу тIа оттадаьдар экономически балха боахама расчет шерра юкъейоалаяра, дикагIа лоархIаш, эггара прогрессивнегIа йола доал дара цеховой система, Iилма-технически прогрессана карагIдаьннараш юкъедоаладара, бухсоццаш хьахулар лакхдара дешаш.

КIоаргга Iомайир: «Боахам лелабара экономически механизм эргаяьккха тоаяра интенсивни технологеш производствана юкъеяхьар», «Мохк социально-экономически дегIаухилга сихдар — КПСС стратегически никъ ба», планировани, хозрасчет, мах, кредит, къахьегарах доагIар дIадалара система, болхлошта материальни стимулировани яр, иштта кхыяраш санна а кхыйола а темаш.

ДIадахача шера декабрь бетта 74 сага аттестаци йир. Фу хьахьекхар цо? Хьалхарча даькъе цо хьахьекхар дукхагIболча кулгалхошта, керттерча специалисташта хIанзарча этапера парте теоретически установкаш а уж кхоачашъяра наькъаш а кIоаргга довзаш хилар. Иштта цига гучадаьлар мохк социально-экономически дегIаухувлилга сихдара Iалашо яра, сага бокъонца йоакхо яра оагIорахьа еча эргалоний дешаш ма дарра царна довзилга .

Эргалонаш яра наькъаш Iомадаьд: хьалхарча даькъе кулгалхошкара доагIар дIадехар, дисциплина чIоагIъяр, тIадилла гIулакх кхоачашдара тIехьара тIахьожам чIоагIбар, доши гIулакхи цаI хилара Iалашо йир, сага фактора хьинар айдар, Iилме, технике, хьалха латтарашта практике карагIдаьннараш балха юкъехувлар.

ДукхагIчар шоашта хьалхашка увттадаь хаттараш бокъонца кIоаргга доашхар. 1987 шера коллективни подрядагIеи хозрасчетагIеи болх барга довларахи, производстве хургболча пайдах шоашта хетараш дувцаш дагабувларахи.

Цар выступленешка къаьгга хьагора сага фактора йоакхо еш хилар. Масала, 1986 шера дукхагIйолча моттигашка къахьегамеи бытеи хьалаш тоадаьд.

Цудухьа гудермесцаш шоай планови декхарех дика лоархIабир. Цар планал тIех паччахьалкхенга ка бола ялат, люцерна ги, комсаш, баьцадаараш, сом, шура, дулх дехкар. ХIаьта хIанз дукхагIйолча совхозаша бIаьстан балхашта кийчо еш тракторашта, сеялкашта, кхыйолча техникана ремонт яьй. Эшача боараме долаш да лакха хьувкъам луш йола бIаьстий дIаювча культурай фу. Органически минеральни удобренеш кхашка дIакхахьара, хIаьта иштта кадраш Iомаяра гIулакх дика вIаштIехьдаьккхад .

Аттестаци еча хана шоай кIоарга знанеш хилар хьахьекхар цхьаболча совхозий директораша, предприятей кулгалхоша, керттерча специалисташа. Царна юкъера къаьстта белгалбаха ловра лаьрххIа лакхера дешар дийша бола керттера экономисташ Л. Хизриев («Ойсунгурский» совхоз), Р. Баймурадов («Восточный» совхоз), Л. Саипов («Белореченский совхоз).

Цхьабакъда аттестаци чакхйоаккхача хана кхыдар а гучадаьлар. Кулгалдеча кадрашта а керттерча специалисташта а юкъе хIанз а кIезига бац КПСС XXVII съезда материалаш, юрта боахамерча проблемай хьакъехьа М. С. Горбачева яь выступленеш, парте ЦК Пленумий соцамаш геттара эсала довзаш бараш а.

Цхьабараша сихдарен эргалонаш ярен дешай чулоацам бовзацар. ХIаьта къаьсттача новкъостий специальни дешара боарам геттара лоха бар.

Цу цIенхаштта долча къоачамбоацарашта цар теркам тIаззар аттестационни комиссе.

Массане а сагото ца йинча дардоаца гIулакх да из. Цудухьа партийни бюроша а комитеташа а йоагIаш йола выводаш е еза уж кхоачамбоацараш цIендаь дIадахара, карагIдувлача гIулакхашка, политически кхетамга хьежжа кадраш харжара, дIа-са нийсъяра.

З. ВАСИЛЬКОВ.

ШКОЛЬНИ РЕФОРМА— МАССАНЕ ЮКЪАРА ГIУЛАКХ

ЗАВОДА ДИРЕКТОР— ХАЛКЪА ОБРАЗОВАНЕ ОТЛИЧНИК

АХКАН хана геттара сихлу балхаш Самашкински консервни заводе. ХIара саг мах баь варгвоацаш веза хет укхаза балхаш сихделча. ХIаьта,из тамаш а яц. Цу хана заводе цахаддаш чуозаш хул баьцадаараш, сомаш. Ховшма дий уж сиха талхилга. Цудухьа предприяте коа сомаши баьцадаараши чудоаллаше а уж харжа, царех бизза пайда эца безаш хул. Уж кхухь завода тIачIоагIъяьча бархI базови совхозера, кхыча дуккхача боахамашкара. Иштта болх сихбеннача хана цу ерригча продукцех пайда эцара завода болхлой тоъац. Специалисташ, контора болхлой оарцагIбаха безаш хул. ХIаьта уж а ца тоъаш, кхычахьара новкъостал дех.

Заводе иштта хьал эттача хана, цигарча ялх бIаь совгIа болхлочоа новкъостал де боагIа Самашкерча школай лакхехьарча классашкара дешархой, хьехархой. Массехк шу да цар цу консервни завода новкъостал ду.

— Укх юртарча кхоккхе а школаца доттагIлен бувзам лелабеш я тха завод,—йоах цун директора Ахмадов Вахас.— Сэ гIалат варгвац, тха предприяте ерригa а хIана яц аьнна йола коллектив Самашкера школаш чакхъяьхарех латт аьлча. Цхьан хана со а вар укхазарча цхьоалагIча юкъерча школа дешархо. ХIаьта лакхехьарча классашка дешаш волча хана со а ухар сай новкъосташца укхаза болх бе. Юххьанца къаьст-къаьста, ваьнваьннар воагIаш ухар тхо укхаза. ХIаьта хIанз гIулакхаш кхыча тайпара да. Заводе болх беш я дешархой производственни бригадаш. Цу бригадай хIара членах оаха лоархI тхоай кадрови болхло. Штате хьаэц из. Цунна лу къахьегама книжка. Цо алапи ийду. Цун балха стаж а дIалоархI. Боккха лоархIам болаш гIулакх ма дий из хIара кагирхочун дIахо хургдолча вахаре.

Цул совгIа лакхехьарча классашкарча дешархошца консервщикий тайп - тайпара профессеш Iомаяь Iац завод. Юкъера школа чакхъяьккхача дешархочоа лу консервщика професси тIайола удостоверени. ХIаьта дикагIбараш заводо ший чотах деша бохийт мехкарча лакхехьарча а юкъерча а дешара заведенешка. Цхьабараш — дешара тIера а ца боалаш, вожаш — заочно а дешаргдолаш. Цу наькъо заводага таро хулийт лаьрхIа шийна говза специалисташ кийчбе. Иштта, таханарча дийнахьа заводо стипенди а телаш деша вагIа 12 саг, хIаьта 28 къона болхло заочно дешаш ва.

Заводо бахийта кагирхой дешаш ба Дагестана, Къулбаседа ХIирий, Одесса, Краснодара, кхыча лакхехьарча дешара заведенешка. Цу гIулакхо таро хулийт лакха говзал йола инженераш, технологаш, механикаш, химикаш завода лаьрхIа кийчбе. ХIаьта уж берригаш а кхычахьара хьатIанха боацаш ший «цIагIара» нах ба. Завода чотах дешаш ба Мальсагова Люба, Ацаев Амади, Муртазалиев Мовлди, Шавхалова Бакист, Ашаханова ЗураI, кхыбараш.

Иштта, цу наькъаца лакха говзал йола специалисташ хинна дIаэттаб завода керттера экономист Ацаев Ахьмад, керттера энергетик Кулаев Зайнди, керттера механик Арцахаев Максим, цехий начальникаш Муртазалиев Максим, Серсултанов Мухьмад, Эльсанова Хадижат. Цул совгIа—6 мастер, ужжал технологаши химикаши, 4 бактерголог, кхыбараш. Ала дезаш да завода директоро а цхьан хана цу тайпара техникум яьккха хилар. ХIаьта хIанз из заочно дешаш ва горски юрта боахама института 5-ча курсе. Уж берригаш а цу цхьан юртара нах ба. Шоай юрт, завод езаш ба. Цудухьа гIерт из предприяти дIахо а тоае, юрта сибат хозде.

ЦХЬАЬКХА а да ала дезаш. ХIара шера завода коллективана тIаккхетт 35—50 къона болхло. Уж ба цу юртара школаш чакхъяьхараш. Царех хIаравар теоретически а практически а болх бара хьалхе а кийчваь хул. Цудухьа балха хьалхарча дийнахьа денз кадрови болхлошта нийсса шо-шоай къахьегама наькъаш хьалувц цар.

— Оаха лерхIачох, 2—3 шу доаллаше а тха коллективе къахьегаш духхьал укх юртара нах мара хургбац. Кхыча юрташка хIанз санна йинъ автобус а ухийташ бIаь саг хьаккхувла везаргвац, — йоах В. Ахмадова. — Тхой завода лаьрхIа бола болхлой оахош кийчбу оаха. Уж берригаш а юкъера образовани йолаш, дийша ба. ХIаьта из лоархIаме гIулакх ма дий дIахо а завод шеръяра, цо арахеца продукци дикагIа хилийтара, цунга дIабода мах лохбара.

Ший ха а, низ а кхобац завода директора школана хIама эшаш хилча. Каст-каста бIаргаго йиш я из юртарча школашка. Из хьашт долаш ва берий дешарца, цар салаIарца, культурно - массови балхаца, физкультурацеи спортацеи. Масса тайпара хьехархошта, дешархошта новкъостал де гIерт из.

Хьехархой коллективашта юкъе дукха ба В. Ахмадова дIаболабаь никъ хьаллоацаш бараш. Цунца дагабувлаш а цунна новкъостал деш а шоай болх дIахьу юкъерча школай директораша Умаров Салауден Магомадов Альверен. Цул совгIа, вIаший бувзамаш долаш шоай балхаш леладу заводен школай партийни, профсоюзни, комсомольски организацеша. Цхьан планах болх бу цар. Цхьана хул тайп-тайпара собранеш а. ХIаьта, школай директораш заводской производственни совещанешка дакъа лоацаш а хул.

Завода болхлошен школай коллективашен цхьана художественни самодеятельносте, спортивни секцешка дакъа лоац, кхыдола культурно - массови гIулакхаш цхьана чакхдоах.

УКХ тIеххьарча шин шера завода новкъостолца школашка вIашагIъехкай кагирхой военни хьисапе юххьанца Iомабергбола базаш: хьалъяьй тир, адара дола тайп-тайпара наькъаш, стадион, спортивни площадка.

ЦхьалагIча юкъерча школе болх бе дIайолаеннай 40 моттиг йола столови. ХIаьта хIанз цига хIама дуъ хьехархоша а дешархоша а. Тоадаьд школа ков. ХIаьта кастта цига асфальт булларгболаш а ба.

Вахаро дIадехараш дукха да. Иштта, шинна юкъерча школана эшаш йола микрокалькулятораш Iалашъяьй заводо 2400 сом ахча а денна. ХIанз кердача кабинете электронно - вычислительни техника Iомаеш ба дешархой. Цу техникаца болх бе ховргдолаш лаьрххIа йола курсаш чакхъяьхай хьехархочо Айна Михайловна Саламовас.

Тайп - тайпара йола школьни кабинеташ тоае, кийчъе новкъостал даьд заводо, хIаьта цига керда, хIанзара оборудовани а оттаьй. ЦхьоалагIча школе къахьегама кердача кабинете оттаеш латт мастерскена лаьрхIа йола оборудовани. ЦхьоалагIчен кхоалагIчен школай лакхехьарча классай дешархоша шоай мастерий М. З. Бакаевеи С. Х. Ахмадовеи кулгалца дукха а пайдане хIамаш ду Иштта, завода лаьрхIа цар хьаьй шушаш, банкаш, кхыйола продукци чуехкаргйола 10 эзар яьшка. Цунах хьадаькха ахча дIадахийта лаьрхIад (из да 1000 сомал дукхагIа) гойтара пособеш, спортивни, культурни инвентарь Iалашъяра.

УКХ шера школашка тIаккхийттад цхьаькха предмет. Из да общественно пайдане производительни къахьегам, яхаш. Цу предметах занятеш хулача хана завода директоро дешархошта дIалу предприяте дерригa ков. Дешархошта хьехаш а уж Iомабеш а хул, цар шоай хьехархойл совгIа, завода специалисташ. Укхаза тайп-тайпара балхаш ду дешархоша. Иштта предприяте ков цхьалхадоаккх, консерваш кийчъю, уж чуйолча банкашта этикеташ ехк. Баьча балхах школашта ахча тел заводо .ХIаьта, шоай аргIагIа, из дешархоштеи хьехархоштеи дIа-юха декъ цар баьча балхага хьежжа.

ВорхIалагIча —иттлагIча, классай дешархой хул заводе болх беш. Духхьал къахьегам беза Iомабаларал, балха говзал караерзаярал совгIа алапи а ийду дешархоша. Из кIезига хилац. Иштта, дIадахача аьхки цига болх баьча дешархоех хIаране бетта 120 сомага кхаччалца доаккхар. Кхы а премеш хулар. Ала дезаш да цхьаькха а. Дешархой материальни оагIув хьаллаьца Iац из алапи, керттерадар да дешархой хIара сома хам бе, цун кхом бе, шоаш хьацарца, къахьегамца даькхачун мах бе уж Iомабар.

Духхьал XII-ча пятилетка хьалхарча шера дешархоша кийчйир ах миллион сома маьха консерваш. Цо хьагойт цар мишта къахьийгад.

Уж вай дийца гIулакхаш говза, нийса хьаькъал дIакхоачаш чакхдаха кулгалхо веза. Иштта ва завода директор коммунист Ахмадов Ваха Гурбаниевич. «Знак почета» яха ордени «За трудовое отличие» яха медали лелаю цо.

ХIаьта хозахета еннаяц цунна, предприяте директора, дукха ха йоаццаш «РСФСР-а халкъа образоване отличник» яха сий дола цIи. Из дика хьокхам ба кхыча предприятей кулгалхошта.

С. БАТАЕВ.

Ширдаьннача гIулакхашца—лира къовсам

НАХА ЭШАЦ ДИН БОАДО

Къахьегамхошта интернациональни, патриотически кхетам балара болх Малгобекски района кхыча юртанкарчул дикагIа латт Кердача Реданте. Укхаза каст-каста чакхдувл советски наьха барт - цхьоагIо, безам, догуйла хьахьокхаш дола парте, тIема, къахьегама ветеранашцара, Афганистане интернациональни декхар кхоачашдеш хиннача бIухошцара вIашагIкхетараш. Беза хьашийн санна тIаэц юртхоша лоалахарча республикашкара хьашийн. Районе дикагIчарех цаI я укхарча № 5 йолча школа «Вошал» яха КИД.

Цхьабакъда, къахьегамхошта атенстически кхетам балара даькъе Кердача Реданте беш бола болх кхоачам болаш ба аьлча нийса хургдац. Цу хьакъехьа дукха масалаш доаладе йиш я. Района кхыча юрташка хьежача башха йоккха йоацача Кердача Реданте кховзткъа гаргга саг ва мурдий тоабашта юкъе лелаш. Къайле яц, хIанзарчоа цар бе доахк укхаза саг дIаволлачара, саг йоагIачара, йодачара, довнаш къоастадечара гIулакхаш. КIезига ба юртарча коммунисташа, депутаташа, школерча хьехархоша цар хьехама духьала лоаттабу къовсам.

— Юрта йоккхагIйола мурдий тоаба Кунта-хьажий вирдех я, — аьлар Новоредантски юрта Совета исполкома председатела I. Льянова.—Новкъадале а, царна юкъе духхьал боккхий нах хинна Iац, пенсе баха ха йоацараш, къонабараш кIезига бац.

АргI-аргIагIа а шоай ханнахьа а зерате вIашагIбеттало уж, зикараш ду, назамаш йоах, тальзет долча доал ду. Цу тайпарча вIашагIкхетарашка хаза йиш я вай вахарца товш доаца къамаьлаш. Дин обрядаши - цIейши хеста а деш, советски обрядаши цIейши юхатетт. Хьалхьеду социальни а политически а дешаш, цар маIан харцахьа доаш. Эггара новкъагIа да цу къамаьлашка ладувгIаш кхалнах, кагирхой, бераш хилар.

Кунта - хьажий мурдий тоабана хьалха латтачар тIахьожам лоаттабу кердабараш тоабана юкъеозара, кхелаш хувшаеча, дина обрядаши цIейши чакхдоахача кулгалду.

Шийна чувоагIаш иттех саг мара веце а, Кунта-хьажий тоабах барел дукха тIехьабисац Арсанов Дени-шейха тоабах бараш а. Царна юкъе а хаза йиш я вай заманца товш доаца къамаьлаш.

Сухьбате вIашагIбетталу, уж. Дина гIулакхаш наха гуча чакхдахац цар, шоаш багIача цIен корах кIадаш охк, сулхьаш къайлагIа доах. Шоай дезалашта харцахьа кхетам луш бола дай а ба царех цхьабараш. Дарсигов Исроапилен Баркинхоев Абобойн къонгаш Мухьмад-Баширя Лом-Iаьлен тайп-тайпара зуламаш дарах набахта чубехкаб.

Ала йиш яц Новоредански юрта Совета болхлоша къахьегамхошта атенстически кхетам балара болх вIалла бац, аьнна. Укхаза чакхйоах цу хьакъехьара собранеш, сходаш, кхыйола мероприятеш, мурдий шаккхе тоабай спискаш оттаьй. Цхьабакъда цар эффективность лоха я, динах тешача нахаца бу индивидуальни боах кIезига хилар бахьан долаш.

ТIаккха фу даьд атенстически болх тоабара Керда Редант чуйоагIача «Алханчуртский» совхоза партийни организаце? Из хаттар делар оаха боахама парткома секретарага М. Точиевга.

— Укх тIеххьарча шерашка тоъал лаьгIденнад юрта мехкарий удабар, дукха истий кхувлар, кхыдола зуламаш,— аьлар цо. — Цхьабакъда дин авторитетий дош хIанз а отташ йола моттигаш кIезига яц. Из иштта нийслу совхоза коммунисташа цар леладеча гIулакхашта духьала боаггIача тайпара къовсам ца лоаттабендаь. КIезига еш кIоаргга атенстически чулоацам бола лекцеш гIалгIай меттала, ледара латт керда социалистически обрядаш юкъейоалаяр, къахьегамхошта интернациональнии патриотическии кхетам балара а мел эшар деш дац.

Совхозе дукха ба лакхера дешар дийша парте членаш. Уж берригаш а атенстически балха юстара латт аьлча нийса хургдац. Цхьабакъда, цу хьакъехьа парткомо шоашта тIадилла декхар кхоачаш ца дераш а болаш ба. Ледара лелабу из болх коммунисташа С. Костоева, М. Булгучева, кхычар.

Дукха ха йоаццаш чаккхьнача республикански партийни актива собране аьнад: «Дин пропаганда ечара керттера кхоачамбоацар да, дуккхача наха дакъа лоаца мероприятеш чакх а йоахаш, кхетам балара объект — конкретни саг, цун дикагIчеи вогIчеи оагIонаща, дешара боарамца, дина тIаккхувш е цунца хийра волаш хиларца вайна вицлулга. Цул совгIа вайна ца гуш дус шоай пропаганда чакхйоаккхача хана, «дин авторитеташта» Iалаьмате дика а нийса а аудиторе состав йовзаш хилар: маIанахи кхалнахи мелб, уж мел ха яьнна, фу деш, фу ховши довзаши, динца малагIа гIулакх доагIаш ба. ТIаккха вай фу духьалъоттаду царна? Каьхата тIара еша, берригнешта а дерригнена а мегаш йола йIаьха лекци. Берригача дина критика яри духхьал хабарца даьла вац яхари. Шийла, готта каьхаташка хьежача кружокаши секцеши йола, бакъдар дийцача — яьсса йола юртарча клубий помещенеш. Цу дерригне хьакхолл духовни яьссал, хIаьта мукъаьнна моттиг Iалаьмате сиха дIалоац «даьлах теша цхьаь цаI саг дIахеца йиш яц?» яхилга шоай декхарш лоархIачар», Кердача Реданте атенстически пропаганда чакхъяккха декхарийла барех, цига долча хьалах аьлча санна да уж дешаш.

Атенстически пропаганда лаьгIъялийтарах фу хул хьажа гаьна ваха везац. Из хьахьокхаш да юрта нийслуши дино могадеци дола ширдаьнна гIулакхаш. ХIанз а дIа ца боалаш пхьа ба Кердача Реданте бахача ГулиевгIарнеи ЦечоевгIарнеи юкъе. ХIара дийнахьа хатар эккхар кхерам болаш шоайла дов леладеш ба ЯндиевгIари АлбаковгIари. ХIаьта совхоза ерригa территори хьайийцача цу тайпара масалаш кхы а дукхагIа да. Шоайла пхьенаш доахкаш ба КузьговгIари ЧапановгIари, ЧемхильговгIари ПолонкоевгIари, ДаурбековгIари ЧемхильговгIари. Цхьан дийнахьа цу тайпара ийрча гIулакхаш дIадаха могаргда ала хала да, цхьабакъда, цу даькъе мело яр а да зуламе. Берригa низ тIабахийта беза пхьенаши довнаши дIадахара.

Наха фу аргда аьлча санна юхахьежаш бу атенстически болх Кердача Реданта юрта Совета цхьаболча депутаташа. Сессешка, сходашка, собранешка дин харцахьарча гIулакхашта критика ю цар, мархаш кхабари гIурбаш дари зене да йоах, цхьабакъда, цу гIулакхашта бехке барий цIераш яха лоархIабац.

К. МАЖИДОВ.

СелагIал

Ер са вошилг ва.

Б. БАБХОЕВА сурт.

ШУН КАРА ДУКХА ДА

Са зIамагIа вола воша, йиша — пионер, октябренок! Тахан Iалаьмате ираз долаш дах вай. Деррига да вайга. Мел эш а, тайп-тайпара а даа хIама, тIадувха барзкъа, тIаха машен я. Арадовла ца дезаш цIагIа кинога, театрага, кхыйолча передачага хьажа телевизор я.

Цхьанна хIамах ца хьогаш, деррига долаш дах вай. Ши-ше хьахиннадац вайна из деррига. Таханар вай гIоза вахар бахьан долаш большевикаш СибарегIа ссылке нхаб, набахта чубехкаш тоташ етташ а хьалъэхкаш а коммунисташ боабаьб. ДикдикагIа болча наха къайлагIа етташ кулакаш хьийзаб. МассагIа моастагIа хиннав вай? Антанта, кIайбараш, тайп - тайпара бола дина фанатикаш, немецки фашисташ, кхыбола — къайлагIара а гучахьара а — моастагIий. Уж берригаш-м бийца а варгвацар. Вай даьша — коммунисташа, комсомольцаша, парте боацачар — дилла иразе вахар да тахан вайдар. Из бахьан долаш хийла шолха-листа дакъий Iодехкаш даьккха да Советий Iаьдал. Цудухьа тахан вайга кхаьчача ираза мах бе, вай машаре вахар лораде декхаре ва вайх хIаравар. Лорадаь ца Iеш, халкъа рузкъа дебадеш, вай социалистически Даьхе кхы а чIоагIагIа низ болаш хургйолаш къахьега, деша. Кхы мел дола дика хIама де.

Вай советски лаьтта ираз дена массехк бутт баьлча 70 шу доал. ХIаране — зIамигачун а воккхачун а — граждански декхар да цу юбилейна къахьегама а дешара а дика совгIаташ нийца накъадаха. Иштта вар мара вац вызза вола Даьхен воI, йоI, ший мехка гражданин. Иштта вай декхаре да эшшачоа гIо де—къавеннача, могашвоацачунна, цхьаь висачоа. ЦIаккха дицдалийта йиш яц вайна массанена деза а хьамсара а дола: сага саг — доттагIа, новкъост, воша яха дешаш. Вай мехка Советий Iаьдал эттача гIоне советски наха вахара хьисап дика доашхаш а хьахьокхаш а да уж дешаш.

Тахан зIамига дале, кхоана доккхий хургда шо. Шоай даьй дика традицеш хьаллоацаш дIахо Даьхе тоаеш, коммунизмага бода никъ цIенбе безар шо да. Диц ца деш, массаза а из дагадоаллаш даха гIерташ шо хуле, шох хургда дизза дола Даьхен къонгаш, мехкарий, цун тешаме гражданаш.

Цу наькъа тIа ираз-аьттув балба шун!

А. БЕК.

АУШЕВ Суламбик

БЕРА ЛОВЦА

Мохкаде, малх,
Лаьтта лир.
Поэт, ала
Iа дош ир!
Нана, хьасталахь,
Хьай бер,
КIориг хьесташ,
Доал-кх кер...
Ираз хилда,
Хьоца, бер,
Даькъал хилда,
Хьа хьалкхер!

Вай тIа ловзалахь,
Бер, хьай ког.
Кога кIал,
Ма кийсволба кIоаг.
Ловзалахь, бер, ловзалахь,
Делалахь, бер, делалахь.
Даьх, наьнах ма къасталахь,
Маьлха дуне довлахь!
Хьона бIарга
ТIом ма гулба,
Даьхен тешаме
ВоI хьох хилва!

КХЕТАМ ЛУ КХУВРЧ

Каст-каста керда хIамаш тIакхеташ шерлуш йоагIа город Грознерча № 106 йолча юкъерча школера тIема сийлен музей. Къулбаседа Кавказ, Нохч - ГIалгIайченера мехкдаьтта промыслаш гIаьрахочох лораеш советски бIухоша, летчикаша гойтача деналах дувцаш дукха материалаш Iоаьйй укхаза дешархоша. Эггара хьинарегIа из болх лелабу истори хьехаш йолча педагога Колбасина Тамара Прокофьевнас кулгалдеш йолча къонача разведчикийлертохкарий отрядо.

6-ча «А» классе дешаш болча кIаьнкаша Дашукаев Вахида, Вартапетян Эдика музейна дIаденнад Нохч - ГIалгIайчене фашистацца леташ хиннача шоай даьй а гаргарча наькха а тIема ханара документаш, кхыйола хIамаш.

Ер шу дIадолалуш цу классе дешаш йолча Фасхутдинова Риммай цIерагIа школе цхьа бандероль кхаьчар. Из яйтар яр 1942 шера Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьтта районаш лораеча цIи хеза хиннача летчика Майоров Степан Алексеевича йоI — Степанищева Галина Степановна. Грознерча дешархошта Воронежера цо яйтар ший даь комбинезон, тIема ханара карточкаш, цун пропуск, записной книжка. Цу тIа да 1945 шера январь бетта денз май беттага кхаччалца фашистех латаш Польше, Къулбехьен Пруссе, Чехословаке, Германе тайп-тайпарча районашка лаьттача тIемаех. Цу тIа С. А. Майорова язду городаш Краков, Дрезден, Берлин хьайоаккхача шоай истребителаша лаьцача дакъах, цига лаьттача бирсача тIемех.

Школе Iайна экспонаташ дукха я. Цудухьа дукха ха йоаццаш музейна лаьрхIа йоккха зал дIаеннай. Дешархошта меттел, кхычахьара баьхнача наха а барггоха йиш йолаш дукха хIамаш я укхаза гулъеннараш: тIема ханара карточкаш, бIухой письмош, цар хIамаш, царна тийнна совгIаташ, альбомаш, самолетий фюзеляжаш, бомбаш гаргаш, бIухой каскаш, тIема трофейш. Из тайна дика хIама де йиш я шун, дешархой. Лаха беза тIем тIа хинна нах, хьаелла еза хIама - школашка, тайп-тайпара музейш.

Н. ОЛИМПИЕВ.

МУГIАРАШ ШЕРЛУ

№ 2 йолча школе-интернате хилар «КИД-а членаш хилар тхох» яха пионерски сбор. Из еш бар В. С. Колпиковаси М. С. Цуроваси кулгалдеш йолча пхелагIча классера дешархой.

Дешара шу дIадолалуш цу классера дешархой дIаяздебелар Ленински района пионерий ЦIагIа болх беш наькъашка лелара бокъонаш Iомаеш йолча цхьан кружоке. Укхаза, Т. Фиодориде кулгал а деш, бераша Iомадора цу гIулакхех дола литература, наькъа тIа лелара бокъонаш, дакъа лоацаш хилар суртен плакатех тематически конкурсе.

Дукха дика хIамаш Iомадир цига дешархоша, цудухьа гIадбаха а доккхал деш а хьанйдора цар цу сборе ГАИ инспектора Абухаджиева Адама шоашта хьатийнна ГАИ къонача инспекторий удостоверенеши значокаши. Пионерий ЦIено а елар царна тайп - тайпара сувенираш. Сбор чакхйоалаш царна гайтар улица тIа миштa лела веза яха фильм.

ХIанз цу классерча дешархошта Чаниева Заремайна, Салгириев Мувсайна тIадиллад цу кружоке шоашта мел дайзар зIамагIча классашка дешаш болча берашта дIаIомаделга.

Цунца цхьана цар iоаш дIахо а дакъа лоац цу кружоке. ХIанз цар цига Iомаю «Вай ханара автомобилаш», «Регулировани», «Наькъа знакаши цар группаши», «Наькъа тIара велосипедистий бокъонаш» яха темаш. Цу кружоке духхьал уж хIамаш Iомадайта Iац, берашта идейно - политически, интернациональни, патриотически кхетам лу цига. Бераща кхетадергдолча тайпара экономика дешаш а Iомаду.

М. ТАТУЕВА.

ГАГИЕВ Гирихан

АНИ РАЬЗА ЙОАЦАЧА ХАНА

Вай бIаргашца
Зуш еце а,
Кхесташ я
Вахара чарх.
Халаш, бераш,
Укх гурахьа
Доал са даде
Деззкъе бархI.
Бакъда, вац из
Шераш лоархIаш,
КIайна кертак
Доккхал деш.
Ва из беша
Лаьтта оахаш,

Хьажкlий галеш
Текхадеш.
БIа тессале,
Дахча доакхх цо.
Иштта чехка
Херх цо хьокх.
Говра сихха
Нувр а тулл.
Говра тIа а
ЗIамсаг санна,
Букара воацаш,
ВагIаш хул.
ХIаьта, тхо шиъ
Ловм чу долхе,

Сол из гаьнна
Хьалхавоал.
Бакъда, ане,
Раьза йоацаш,
Цунга
Наг-нагахьа оал:
— Къавеннав хьо...
Маркъилг санна
Кхестар эхь-м
Хьона да!
— А, — жоп лу
Са даде тIаккха, —
Дог са хIанз а
Къона да!

ЦОГАЛО ДАЬ ДИКА

(ГIАЛГIАЙ ФАЬЛГ)

Бахаш-текъаш хиннаб мари сесаги. Геттара къе-мискa хиннаб цар боахам. ЦаI мара воI а хиннавац цар. ЗIамига вале а, воккхагIчуя хьинара тIехьашка варгволаш хиннавац кIаьнк. Цун цIи ТIурилг хиннай.

— Волле, кIаьнк, вай цаI мара йоацача котама яа хIама тессе вола,—аьннад цунга нанас цхьан дийнахьа.

Шийга нанас аьннар сиха кхоачащде дагахьа араваьнна ТIурилг тIанийсвеннав, из котам бага а йоаллаш цар котамий бун чура арадоагIаш латтача цогала.

— Боккъал, ТIурилг, дIадахийта со хIанз, чIоагIа меца да со, аз тIехьагIа цхьа дика а дергдар хьона, — аьнна, дехар даьд цунга цогало.

— Долле хIаьта, погилг, согахьара мукъа ба хьона,— аьнна ший котам а тIехьа цогилг дIадахийтад цо.

ХIаьта цIаьхха корах арахьежача ТIурилга нанна бIаргадайнад бага котам а йоаллаш шоай коара дедда дIадолаш цогал.

— Аь, за ТIурилг, гаций хьона цогало дIахьош латта бага котам? — аьннад нана.

— Гу, нани, дика гу. Ше чIоагIа меца да йоах цо. Цул сона, тIехьаргIа сона цхьа дика дергда а аьннад цо. Аз дIадахийтад из, — аьннад ТIурилга.

Кастта дас-нанас шоай гаргарча нахагара бахар а йийха, аргIе дIайийнначa хьажкIашта макха баккха вахийтав ТIурилг. Делкъийна говрашка салаIийта дагахьа из Iохайна вагIача хана, тIехьашкарча шин кога тIа ура а этта, цунна хьатIайолаеннай цхьа йоккха ча. Цох чIоагIа кхеравеннав ТIурилг. Гош дIалаьца висав из.

— ХIа-хIа, хIанз-м хьои хьа говраши юаргъяр аз! — аьннад, ТIурилг цхьаккха герз доацаш волга гучадаларах кхы а чIоагIагIа майраяьнначa чаво.

— Тха даь а наьна а цаI мара вац со. ХIаьта говраш а нахагара йийха йоалаяь я са. Боккъал, ча, ма ваа со! — аьнна дехар даьд ТIурилга.

— Вуаргва даьра укх сахате-м! ХIанз сай вежарий а боалабеш со сиха юхайоагIа хьона. ХIаьта хьо укх моттигера дIа а хьа а воале, ираз дайнад хьа! — аьнна дIаяхай ча.

Цох сов чIоагIа кхеравалaрах эгаш, меттахьа а ца воалалуш латташ хиннав ТIурилг. ХIаьта цигга, мичара доагIа белахь, [illegible]

[illegible]

— ВIалла воха а ма вохалахь, са доттагIа. Аз дергда хьона [illegible]

кхача гаьн тIа а даьнна Iохайнад цогал.

Кастта ший ши воша а воалавеш хьакхаьчай ча.

— АхIа, сона ер кIаьнк тоъаргва! ХIаьта шоана уж ши говр я, — аьннад царех цхьанке.

— ТIурилг! Ва ТIурилг! — аьнна, кхайкад тIаккха гаьн тIа дагIа цогилг.

— Фу ях Iа, ва дади? — аьннад ТIурилга.

— Малаш ба уж хьона гонахьа латтараш? — хьаьттад цогилга.

— Гударгаш я алалахь, гударгаш я алалахь, — аьнна, хьоастаеннай кхераенна чарч.

— Гударгаш я ераш-м, гударгаш! — аьннад ТIурилга.

— Хьай макха хьакIалтIа а баьккхе, цу тIа IотIайилла хIаьта кхоккхе а! — аьннад цогилга.

— Боккъал, кIаьнк, дукха лозаергйоацаш яхкалахь тхо, — дехар даьд чарчаша.

— ДIахьоарчабе хIаьта, ТIурилг, цу гударгаш тIа гIолла сома муш, — аьннад ТIурилгага, кхоккхе а ча макха цергаш тIа цо IотIайиллача хана цогало.

— Шорттига хьоарчабелахь муш, шорттига хьоарча- [illegible]

А. МАЛЬСАГОВ.

НОАХАЛИЙ ВIАШАГIКХЕТАР

Укх деношка Л. Толстойя цIерагIча Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университете студенташ гулбеннабар Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен Ди дезде.

ДоккхагIдолча ноахалий викалаш а бар студенташ болча хьийха, Iалаьмате болча хьийха, Iалаьмате чIоагIа кхаъ хилар массанена а Зимни штурма доакъашхо Григорий Иванович Ельченков бIаргавайча.

В. И. Ленинца массехказза вIашагIкхетар хиннача цун дукха дар къонача тIехьенна дувца. Даьй традицешта мутIахьа, Даьхенна тешаме, бизза бола бIухой хила тIахьийхар цо кагирхой.

Боккхача безамца ладувгIар кагирхоша Советски Союза Турпала, вежарашха йолча Афганистане ший интернациональни декхар кхоачащдеш волча Аушев Руслана даьга Ювсапа Султанага.

Кагирхой къулба а хинна дIаэттача цу турпало ший цкъа студентащца хиннача вIашагIкхетаре, хьанна тара хила ловш хиннав хьо, аьнна шийга даьча хаттара жоп луш, ший даь Султана цIи яьккхар. Цу хана денз кагирхой дегашка вижавар турпала да, царна ловра цунца вIашагIкхета. Цудухьа вар из цу цIейга хьийха а.

Цунга меттел, студенташ кхайкабар шийгара къонахчали майрали гойташ, визза волча интернационалиста санна, Афганистана къам бахьан долаш са дIаденнача Хачукаев Сулейманa наьнага а.

Студентaшта хьалхашка къамаьл дир Афгански революци йолча хана цига болх баь волча ЧИГУ преподавателa А. Л. Сайкос.

Студенташта йицлургйоацаш, безаме чакхъяьлар из сайре.

Х. ГИРЕЕВА.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

Юртара культура кхуврч: вахар, проблемаш

ШИЙЛА ФУСАМ

Ше йолча вена хьаша чуваккха, Iохове моттиг йоацаш йиса фусамнана санна саготденна хьайзар, тхо дIачудаьлча Назрановски района Долакха-Юртарча культура ЦIен директор Мальсагова Шурахан.

Культура ЦIа. Вывеска Iояьккхача вIалла цу юрта из дий а ховргдацар. Хьалха цхьан даь хинна цIа да из хIанз чудар. Цул къаьнагIа, цул биркъагIа а тишагIа а укхаза цIа дац. Кхыдолча, Советий Iаьдал даьккхача хьалхарча шерашка хьалдаьча къаьнача цIеношта юкъе улица наькъа хьатIатеIIа дагIа из. Беш дехьа улл. Ков дац, кхыметтел машина юхаерзае моттиг а яц.

Арара ниI хьаеллаше а, зале чувоал зритель... «Фойе» яц. Кинофильмага хьежаш багIараштa юкъе наг-нагахьа цIогIа доал: «ХьатIаелла ниI, шелал хьачу ма ахийта». — аьле. Тамаш а яц: боггIаше мух а лоа а чухьокх цу чу. ДIачувоаллача наIар тIа ягIача «лабинго» а шелал чу ца яйтара Iаяха новкъостал дац.

Кхы дикагIа яц чура че а. Кхо помещени я культура цIен: директора кабинет, кинобудка, кинозал. Цунах культура ЦIа ала мотт хьакорчалац.

Зал хьалйизза дIаьха, тишденна, шоаш юаргйола ха йиаь даьнна гIандаш латт. Хьалхашка сцена тIа хьалъэлла доккха кIай киси улл. Нагахьа санна халхар-ловзар, кхыйола мероприяти е езаш хилча, уж гIандаш ара а даьха улица наькъа тIа Iо ца оттадича кхы де хIама долаш хургбацар культболхлой. ХIаьта цу тайпара мероприятеш укхаза шера цкъашозза мара хилац.

Массехк шу хьалха цу зала тхов кIеззига лакхагIа бар, бакъда, хIанз хьалхьекхача топпаро без а баь, берригa Iочуоллабеннаб из. Лакха саг дIачуваьлча корта хьалбетталу.

— Укх чу кинога хьежаш бераш дагIача хана кхераш са хьувз са: хьанна хов цIаьхха ер Iочубоагlий а, — аьлар Шурахана.

Лоа дашача хана, догIа делхача хана ладар Iочуухаш тIаьда а хулаш, бисар а талхаш боагIа тхов. Зонтика кIая а хайя кино хьокхаш вагIаш хул киномеханик.

Иштачa эсалча хьале ба из боахам.

Бокъонца йола холодильник я Шурахан чуягIа кабинет. Кхыметтел пишк а яц. НиI а йийлла залера хьачуяйтар мара йIовхал ягIац цу чу. ДIа-юха хьа моттиг яц. Шин истолон цхьан диванон дIалаьцай. Кабинета берригa биъ пен дIалаьца йоахк хьокхама агитаце тайп-тайпара стендаш, выставкаш: «Атеиста сьамвIинг», «Тха маякаш», «Граждански а Сийлахь - боккхача Даймехка а тIемашка дакъалаьцараш», «Къонача тIемахочун клуб», «КПСС XXVII съезда решенеш — вахаре», кхыяраш.

Я укхаза хоза кийчъяь лекцеш, докладаш, беседаш тIема а къахьегама а ветеранашца вIашагIбеттабалараш хургда аьнна оттаяь планаш. Ше а цIийлу Шурахан: каьхата тIа дIа мел яздаьр кхоачашдулой шоана аьлча.

Пайда бий болх хьабе моттиг ца хилча? Цудухьа дом тIа а билла кабинете шкафа тIа улл аккордеон а пандар а.

— Дукха ха я юртарча кагийча наха биллиард, шахматаш, шашкаш хилийта тхона укхаза яхаш дехар ду, — йоах директора: — Хьанйцача дIа мичахьа оттаергья уж?

Уж зIамига кино уха бераш децаре, чIега олла мара ца безача ден тIа кхаьчаб вай бувцаш бола культура кхуврч. Художественни кулгалхо Аьсет кхы укхаза болх бе моттиг йоацандаь, школе а яха, цига берашца халхарен хоровойи ши кружок вIашагIа а елла къахьегаш я.

Иштта ба Долакха-Юртарча кагирхошта идейно-политически а художественно-эстетически а кхетам бала безаш бола культура кхуврч. ХIама дацар райцентра из юрт гаьна ецаре а. Малхбузехьа, района эггара гаьнагIа долча доазон йисте улл из.

Тахан - кхоана яхаш тIехьадоах совхозо культура ЦIа хьалделга. ШийтталагIа шу да из хьалде аьнна оттаяь проект совхоза архиве улла.

М. КАРАЕВ.

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТАДИ

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 8.30. Машинаца хIамаш яра курсаш. 8.40. Берий гитаристий кружок. 10.00. Теникий театр. 14.00. Барзкъаш хьадахарен тегарен курсаш. 14.00. Массовикий - затейникий кружок. 15.00. Нохчий мотт Iомабара курсаш. 16.00. Халкъа драматически театр. 16.00. Ритмически гимнастика. 18.00. Балетни студи. 18.00 «Тхои тха бераши» яха дай-ноаной клуб. 19.00. «ВIашагIкхетар» яха дискотека.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа культутра Дворец. 10.00. Барзкъаш хьадахарен тегарен кружок. 11.00. Технически кхолламa кружок 15.00. «Живарий, кIантий!» яха конкурс. 18.00. «Джигит» яхача къаман халхара кружок. 18.00. «УнахцIено» яха клуб. 18.00. Кагирхой салаIара сайре.

С. М. Кирова цIерагIа культуран салаIарен парк. 15.00. Шахматни клуб «КIай ладья». Шахматни турнир.

Химикий культура Дворец. 9. 00. Баскетболах йола спортивни яхьаш. 10.00 Художественни вязани. 16.00. Правовой знаней школа. «Наькъа лелара бокъонаш телхараш бола бехктохаш». 17.00. Академически хор. 18.00. «СелаIад» яха халкъа халхара коллектив. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

Просвещене болхлой цIа. 9.00. Баьлни халхарий берий кружокаш хьех. 13.00. «Динга — къовсам!» яха кинолекторий. 15.00. Iалам дезарий клуб. 18.00. Педагогически университет. «Нохкахгийолча классий дешархой патриотически кхетам». 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

Маьхка комбината клуб. 9.00. «Веста» яха любительски объединени. 9.00. Клуб «Говза кулгаш.» 12.00. Музыкальни училища концерт.

«Красный молот» завода спорта Дворец. 15.00. Грознерча «Автомобилистон» Смоленска «Искран» командай волейболах йола РСФСР чемпионат.

КIИРАНДИ

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 8.30 Машинаца хIамаш яра курсаш. 8.30. «Ромашка» яха халхара ансамбль. 9.00. Брейкданс. 10.00. Радиотехнически кружок. 10.00. Джазови студи. 10.00. «Велакъажар» яха халхара халкъа ансамбль. 11.00. Прикладной искусства выставка. 11.00. «Фаьлгийн тамашийн дунен тIа» яха киноклуб. 12.00. Бальнии дискон халхарий школа. 13.00. Оперни студи. 13.00. «Меридиан» яха халхара халкъа ансамбль. 14.00. «Сийг» яха кхелетарий клуб. 14.00. Баракъаш хьадахарен тегарен курсаш. 18.00. ТОКИ творчески отчет дIайолаялар. Хореографически калейдоскоп. 19.00. Дискотека «ВIашагIкхетар».

«Красный молот» завода культура ЦIа. 9.00. «Баргалашка дахен тIем Iомалуш да тхо» яха кружок. 10.00. Баьлни халхарий берий кружок. 13.00. «Космонавт» яха берий кинотеатр. 13.00. «Кружевница» яха кружок. 14.30. «ЦIеннаилг» яха клуб. 17.00. Радиолюбителий клуб. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

ТЕЛЕВИДЕНИ

28 ФЕВРАЛЬ

I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Пейзажи Киргизии». Телевизионни документальни фильма премьера.
8.20 — «Вай безам, Даьхе...». Л. Кондрырева дешашта дахка иллеш.
8.45 — АБВГДейка.
9.15 — «Палитра». Телевизионни журнал.
10.00 — СССР ПРОФСОЮЗИЙ XVIII СЪЕЗДА ДЕЛЕГАТАША ДУВЦ.
10.10 — «Илли оал, халхаювл къонал».
10.20 — «Они рисуют Афганистан».
11.00 — Дизза къамаьл. «Фу дай да вай?» Телепереклична. ДIахьор — политически обозреватель В. П. Бекетов.
12.30 — «Смеричка» яхача ансамбла выступлени.
12.40 — «Саг. Лаьтта, Всеенни».
13.10 — «Улоф Пальме. ХIана?». Документальни фильма премьера.
13.25 — «ЦIей». Телевизионни фильма премьера.
14.00 — «ДоттагIле». Телевизионни журнал.
14.30, 17.10 — «Кердадараш».
14.50 — «Массанена а хIаранена а».
15.20 — СИЙЛАХЬЧА ОКТЯБРА ЮБИЛЕЙГА. «Историе довргдоаца мугIараш». Художественни фильм. «Романтики».
16.40 — Халкъа творчества шоллагIа Ерригсоюзни фестиваль.
17.15 — «Дийна Iалам».
18.15 — «9-гIа студи».
19.15 — Мультипликационни фильмаш: «В яранге горит огонь», «Ну, погоди» (8-гIа выпуск).
19.45 — СССР ПРОФСОЮЗИЙ XVIII СЪЕЗДА ДЕЛЕГАТАША ДУВЦ.
19.55 — «К расследованию приступить». Телевизионни художественни фильма премьера. «Версия». 1-гIа серн.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Телехьажархочун спутник».
22.10 — Сан-Ремо хиннача итальянски илле фестивале.

II ПРОГРАММА

8.00 — «Iуйранара гимнастика».
8.20 — «По реке Уралу». Телевизионни фильм.
8.30 — «Ритмически гимнастика».
9.00 — «Iуйранара почта». Музыкальни передача.
9.30 — К. Федин, Творчества оагIонаш.
10.40 — «Частная жизнь». Субтитрашца художественни фильм.
12.20 — «Григол Абашидзе». Телевизионни документальни фильма премьера.
12.40 — «Тетя Маруся». Телевизионни художественни фильм. 1, 2-гIа сереш.
14.50 — Концертни студе Останкино Михайловскерча А. С. Пушкина Паччахьалкхен музей - заповедника директорца С. С. Гейченкоца вIашагIкхетар.

1 МАРТ

I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — ДIалоих РСФСР заслуженни артисткаша Городовскаяси Н. Чехановаси (гусли).
8.30 — «Ритмически гимнастика».
9.15 — «Спортлото» тираж.
9.30 — «Будильник».
10. 00 — «Аз гIулакх ду Советски Союза!»
11.00 — «Iуйранара почта». Музыкальни передача.
11.30 — «Киноафиша».
12.15 — «Ералаш». Берий сакъердаме журнал.
12.30 — «Музыкальни киоск».
13.00 — «Юртара сахьат».
14.00 — «УнахцIено».
14.45 — «Новкъост, илли» яха Ерригсоюзни телевизионни конкурс.
15.15 — «Призвание». Телевизионни журнал.
15.45 — «Кердадараш».
15.50 — Фаьлг болча хьоашалгIа». «Пока бьют часы». Художественни фильм.
17.15 — «Из шоана дулургда».
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама».
18.45 — Телехьажархоша ухийтача письмоех литература хьехача ленинградски хьехархочунна хетар.
19.45 — «Кердадараш».
19.55 — «К расследованию приступить». Телевизионни художественни фильма премьера. «Версия». 2-гIа серн.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Спиритуал» яхача ансамба концерт (ЧССР).
22.20 — «Шо хьех фигурни катане говзанчаша».
23.30 — «Кердадараш».
23.35 — «Баскетбольни обозрени».

II ПРОГРАММА

8.00 — «Зарядка е дIаотта!».
8.20 — «Моаршал да хьога, Гульнора Рахимовна». Телевизионни художественни фильма премьера.
9.25 — «Наири мехка иллеш». Ереванера передача.
9.50 — «Эрсий къамаьл».
10.20 — Концерт (ПНР).
10.50 — Ленинградски студе телевидене программа.
12.10 — А. С. Пушкина «Евгений Онегин». Литературни этюдаш.
13.10 — КВН-87.
15.10 — «Тео Адама дех». ГДР концертни программа.
16.25 — «Дунен кагирхойн».
17.00 — Баскетбол. СССР чемпионат. МаIанах. ЦСКА—«Жальгирис».
18.45 — «Даьхенна тIаотта кийчле». Документальни фильм.
19.05 — Мультипликационни фильмаш: «Дедушка и внучка», «Кто самый маленький».
19.40 — «Художник Борис Щербаков». Iилма - довзийтара фильма премьера.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!»
20.15 — Реклама.
20.20 — Дунен музыкальни культура ганзера. И. Стравинский. «Свадебка» Кхоачашду В. Минина кулгалдеча Московски камерни хора.
21.00 — «Ха».
21.40 — Экрана тIа кинокомеди. «Пхьагилг».

2 МАРТ

I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — Киноафиша.
8.50 — С. Михалкова турпалаш экрана тIа. «Дайна фотографи».
10.05 — «Кердадараш».
16.00, 17.15, 19.35 — «Кердадараш».
16.15 — «Эрсий къамаьл».
16.45 — Ленингара Iомавала.
17.25 — «Сакъердаме старташ».
18.25 — «Лехам». Ульяновске граждански авиаце музей хьаеллаш кагирхоша лаьцача дакъах.
18.45 — «Тахан дунен тIа».
18.55. — «Сихдар». «Хала мехкдаьтта». Эргалонаши сага фактори.
19.25 — «Катерок» Мультипликационни фильм.
19.40 — «Тийша а тийша гIоргва». К. С. Станиславске цIерагIча московски драматически театра фильм - спектакль. Автор — Р. Солнцев.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Тийша а тийша гIоргва» яхача спектакла дIахододар.
22. 40 — «Тахан дунен тIа».
22. 55 — «Чары любви». Зураб Соткилава.

II ПРОГРАММА

8.00 — «Iуйранара гимнастика».
8.15 — «Сенгара йолалу город». Телевизионни документальни фильм.
8.35, 9.35 — Iалам Iомадар. 3-гIа класс.
8.55 — «От Крымского брода до Триумфальных ворот», «Вдоль древнего Земляного вала». «Путешествие по Москве» яхача циклацара Iилма - довдийтара фильмаш.
9.55 — «Кристаллы». Iилма-довзийтара фильм.
10.05 — СПТУ дешархошта. Информатикаи вычислительни техникаи лардаш.
10.35, 11.50 — Музыка. 5-гIа класс. Эрсий халкъа иллеш.
11.05 — Юртбоахама знаней университет.
12.20 — «Даьхенна гIулакх деш». Художественни фильм.
13.50 — Iилмеи вахари. Новатораши консерватораши.
14.35 — «Кердадараш».
17.25 — «Анайист». Киноальманах.
18.00 — Коммунист коллективе (гIалгIай меттала).
18.15 — Киножурнал.
18.25 — Республика экранаш тIа.
18.50 — Фильм-реклама.
18.55 — «Нохч - ГIалгIайчен ди».
19.15 — Мультфильм.
19.25 — «Спортивни вахар».
19.55 — «Низами». Художественни фильм. I-гIа серн.
21.00 — «Ха».
21.40 — Доазол дехьарча фильма экран. «Бов дийнахьа [illegible]».
23.20 — «Кердадараш».

РАДИО

2 МАРТ

6.40 — «Бригадин подряд ферме». Грозненски районера корреспонденци (гIалгIай меттала).
7.50 — Хоамаш.
8.15 — Передачай программа.
8.21 — «Саг, автомобиль, никь» (гIалгIай меттала).
8.31 — «Iуйранара концерт».
9.15 — [illegible]
9.30 — «Тхоьга яздуь». Письмой обзор (нохчий меттала).
9.45 — «Советаши вахарни» (нохчий меттала).
15.15 — «Кагирхойн хан» (нохчий меттала).
16.00 — Передачай программа. Хоттам.
16.01 — Микрофона хьалхашка я Нохч - ГIалгIай радиои телевидени инструментальни ансамбль солисташ.
16.25 — Х. Осмиев. Лоаца дувцараш (гIалгIай меттала).
16.40 — «Закон, коллектив, личность». Радиожурнал.
18.15 — Керда хоамаш.
18.30 — Реклама.

УКВ

19.00 — И. Усманова концерт.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителя — 2-85-07; бехктохама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-80-12, 2-54-04; промышленности транспортен — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-60; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинкхоачам бюро — 2-89-51; корректорске — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-80-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-8-, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-60, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

СФ00076. «Грозненски рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 824.